

Etikettering van alcoholhoudende dranken

Onderzoek naar de mogelijkheid van verplichte
etikettering van alcoholhoudende dranken
in Nederland

Etikettering van alcoholhoudende dranken

Onderzoek naar de mogelijkheid van verplichte
etikettering van alcoholhoudende dranken
in Nederland

Colofon

Auteurs

Koen Smit en Carmen Voogt

Met dank aan

Camilla de Jong, Ajla Mujcic, Desirée Spronk, Peter Noort en alle respondenten van de interviews

Financiering

Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport

Vormgeving en productie

Canon Nederland N.V.

Beeld

Gettyimages.nl

Personen afgebeeld op de omslag van deze uitgave zijn modellen en hebben geen relatie tot het onderwerp van deze uitgave of ieder onderwerp binnen het onderzoeksdomein van het Trimbos-instituut.

Artikelnummer **AF1927**

Trimbos-instituut
Da Costakade 45
Postbus 725
3500 AS Utrecht
T: 030 - 297 11 00

©2021, Trimbos-instituut, Utrecht.

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, zonder voorafgaande toestemming van het Trimbos-instituut.

Inhoud

Samenvatting	5
Abstract	8
1 Inleiding	9
1.1 Achtergrond onderzoek	9
1.2 Onderzoeksvragen	10
1.3 Leeswijzer rapport	11
2 Methode	12
2.1 Literatuurstudie	12
2.2 Interviews	12
3 Resultaten	13
3.1 Verplichte alcohol etikettering in de EU	13
3.2 Toepassing van verplichte en niet-verplichte alcohol etikettering (zelfregulering) in de WHO Europese Regio en de EU	17
3.2.1 Verplichte alcohol etikettering in de WHO Europese Regio en de EU	17
3.2.2 Zelfregulering van alcohol etikettering in de WHO Europese Regio en de EU	21
3.3 Zelfregulering van alcohol etikettering in Nederland	24
3.4 Inhoudelijke aspecten en vormen van verplichte alcohol etikettering in Nederland	25
3.4.1 Effecten van productinformatie op etiketten van alcoholhoudende dranken	25
3.4.2 Effecten van gezondheidsinformatie en -waarschuwingen op etiketten van alcoholhoudende dranken	27
3.4.3 Inhoud en het uiterlijk van etiketten op alcoholhoudende dranken	31
4 Discussie	35
4.1 Aanbevelingen voor implementatie van verplichte alcohol etikettering in Nederland	36
4.2 Conclusie	37
Referenties	38
Bijlage 1 Zoekstrategie internationale literatuur alcohol etikettering	45
Bijlage 2 Draaiboek van semigestructureerd interview over alcohol etikettering	47

Samenvatting

Aanleiding en onderzoeksvragen

Alcoholgebruik kan leiden tot (gezondheids)schade voor het individu zelf én voor (anderen in) de maatschappij. Het terugdringen van problematisch alcoholgebruik¹ is één van de drie pijlers uit het Nationaal Preventieakkoord (NPA). Binnen het NPA Problematisch Alcoholgebruik is in het bijzonder aandacht voor het vergroten van bewustwording over alcoholische schade, aangezien er geen veilige ondergrens van alcoholconsumptie bestaat. Het verplicht vermelden van productinformatie (ingrediënten en voedingswaarde) en gezondheidsinformatie en -waarschuwingen over de risico's van alcohol op etiketten van alcoholhoudende dranken met een alcoholvolumegehalte van meer dan 1,2% (of in het kort: 'alcohol-etikettering') is een middel om bewustwording over alcoholische schade te vergroten. Het kan daarmee schadelijk alcoholgebruik mogelijk terugdringen. In dit rapport staat het onderzoek naar de mogelijkheid van verplichte etikettering van alcoholhoudende dranken (zwak-alcoholhoudende dranken: <15% en sterke dranken ≥15%) in Nederland centraal. Aanleiding voor het onderzoek vormde de motie van de leden Van den Berge en Renkema tijdens de behandeling van de Alcoholwet op 16 november 2020.

De volgende onderzoeksvragen komen aan bod:

1. Welke verplichte etikettering geldt momenteel in de EU voor alcoholhoudende dranken?
2. Welke verplichte en niet-verplichte etikettering (zelfregulering) van alcoholhoudende dranken wordt aanvullend aan of afwijkend van Europese regelgeving, in de WHO Europese Regio of de EU toegepast?
3. Welke voorbeelden van zelfregulering komen er in Nederland voor op het gebied van etikettering van alcoholhoudende dranken?
4. Welke inhoudelijke aspecten en vormen van etikettering kunnen onderdeel zijn van verplichte etikettering van alcoholhoudende dranken in Nederland? En in welke landen binnen de WHO Europese Regio of de EU komt verplichte etikettering voor en in welke vorm?

Voor dit onderzoek is een literatuurstudie uitgevoerd en zijn er zes interviews gehouden met Nederlandse experts op het gebied van alcoholbeleid, consumentengedrag, gezondheidsrecht en voeding.

---

1 In het NPA wordt onder problematisch alcoholgebruik verstaan: al het alcoholgebruik door jongeren onder de 18 jaar; al het alcoholgebruik door zwangere vrouwen; overmatig drinken (i.e., het drinken van meer dan 14 (vrouwen) of 21 (mannen) glazen alcohol per week); zwaar drinken (i.e., het drinken van minstens één keer per week ten minste vier (vrouwen) of zes (mannen) glazen alcohol op één dag), waaronder binge drinken; (i.e., het drinken van minstens vijf of meer glazen alcohol bij één gelegenheid minstens één keer per maand); een drinkpatroon dat leidt tot lichamelijke klachten en/of psychische of sociale problemen en dat een adequate aanpak van bestaande problemen verhindert.

Verplichte alcoholetikettering in de EU

Momenteel is het in de EU niet verplicht om productinformatie op etiketten van alcoholhoudende dranken te zetten. Hierin wijken alcoholhoudende dranken af van verpakte levensmiddelen. Ook is het in de EU niet verplicht om gezondheidsinformatie en -waarschuwingen op etiketten van alcoholhoudende dranken te plaatsen. Hoewel vermelding van productinformatie en gezondheidsinformatie en -waarschuwingen wordt aangeraden in de wereldwijde strategie van de WHO om schadelijk alcoholgebruik te verminderen, kan de WHO alcoholetikettering niet verplicht stellen. Dit komt omdat internationale afspraken ontbreken om schadelijk alcoholgebruik tegen te gaan. Voor bijvoorbeeld tabak of drugs bestaan wél dit soort afspraken. In haar strijd tegen kanker, richt het Europees Kankerbestrijdingsplan (*Europe's Beating Cancer Plan*) zich op de invoering van verplichte etikettering van alcoholhoudende dranken in 2022-2023.

Toepassing van verplichte en niet-verplichte alcoholetikettering (zelfregulering) in de WHO Europese Regio en de EU

Verordening (EU) nr. 1169/2011 geeft nationale overheden de mogelijkheid om alcoholetikettering verplicht te stellen. Slechts één van de 27 EU-landen (Ierland) en acht van de 53 landen uit de WHO Europese Regio (Armenië, Israël, Kazachstan, Kirgizië, Moldavië, Noorwegen, Rusland en Wit-Rusland) hebben verplichte alcoholetikettering ingevoerd. Sommige landen hebben één onderdeel van verplichte alcoholetikettering ingevoerd (e.g., een gezondheidswaarschuwing op het thema alcohol tijdens de zwangerschap in Frankrijk). In 2018 heeft de Europese alcoholsector een zelfreguleringsvoorstel over alcoholetikettering gepresenteerd. In dit voorstel staat dat alcoholproducenten er zelf voor kunnen kiezen om productinformatie (ingrediënten en voedingswaarde) op het fysieke etiket zelf ('on-label') of online ('off-label') te vermelden. Er zijn door de Europese alcoholsector vooral toezeggingen gedaan door bierproducenten en deels door producenten van gedistilleerde drank om dergelijke informatie te (gaan) vermelden.

Zelfregulering van alcoholetikettering in Nederland

In Nederland zijn er door verschillende partijen binnen de alcoholsector een aantal zelfreguleringsafspraken gemaakt, vooral met betrekking tot het vermelden van productinformatie (ingrediënten en voedingswaarde) op etiketten van alcoholhoudende dranken. Er zijn minder zelfreguleringsafspraken gemaakt op het gebied van gezondheidsinformatie en -waarschuwingen en dan voornamelijk op het thema alcoholgebruik tijdens de zwangerschap.

Inhoudelijke aspecten en vormen van verplichte alcoholetikettering in Nederland

Er is nog weinig onderzoek gepubliceerd naar de effecten van productinformatie, mede doordat deze informatie nauwelijks wordt vermeld op etiketten van alcoholhoudende dranken. Er is vanuit (Nederlandse) consumenten wel behoefte aan en draagvlak voor het vermelden van productinformatie. Uit onderzoek blijkt dat gezondheidsinformatie en -waarschuwingen op etiketten van alcoholhoudende dranken leiden tot meer consumentenbewustzijn over alcohol(schade), de intentie om minder alcohol te drinken vergroten en het alcoholgebruik verminderen. Alcoholetikettering kan dus bijdragen aan het behalen van de doelstellingen die in het NPA Problematisch Alcoholgebruik zijn gesteld. De zichtbaarheid van productinformatie en gezondheidsinformatie en -waarschuwingen op etiketten van alcoholhoudende dranken is belangrijk. Specifiek voor gezondheidsinformatie en -waarschuwingen geldt dat de boodschappen opvallend, gevarieerd en grafisch weergegeven dienen te worden, zodat ze door consumenten opgemerkt, begrepen en herinnerd worden.

Conclusie

De resultaten van de literatuurstudie en de interviews wijzen uit dat het verplicht vermelden van zowel productinformatie als gezondheidsinformatie en -waarschuwingen op etiketten van alcoholhoudende dranken in Nederland mogelijk is. Er is behoefte aan en draagvlak voor vanuit (Nederlandse) consumenten. Daarnaast hebben consumenten het recht om geïnformeerd te worden over wat er in een product zit en welke risico's het gebruik ervan met zich mee brengt (zie artikel 169, lid 1, van het Verdrag betreffende de werking van de EU, VWEU) (European Commission, 2016). Bovendien zijn er aanwijzingen dat verplichte alcoholetikettering effectiever is dan zelfregulering door de alcoholindustrie. Bij mogelijke invoering van alcoholetikettering in Nederland is het belangrijk om internationaal onderzoek te volgen, lering te trekken uit landen die dit beleid al wettelijk hebben ingevoerd en EU- en WHO-richtlijnen te volgen met betrekking tot de inhoud en de vormgeving van etiketten.

Kernwoorden: etikettering; alcohol; productinformatie; ingrediënten; voedingswaarde; gezondheidsinformatie en -waarschuwingen; Nationaal Preventieakkoord.

Abstract

Alcohol consumption is associated with adverse consequences for the individual drinker, the drinker's immediate environment and society as a whole. One way to communicate these risks is by showing product information (ingredients and nutritional values) and health information and warnings on labels of alcoholic beverages with an alcohol content of more than 1.2% (i.e., alcohol labelling). The Dutch government requested us to investigate the possibility of labelling for alcoholic beverages. This report provides an overview of current alcohol labelling policies in the WHO European Region and the European Union (EU), and shows examples of self-regulation initiatives from the alcohol sector.

We reviewed the literature and conducted six interviews with experts in the fields of alcohol policy, consumer behaviour, health law, and nutrition. The current report shows that labelling of alcoholic beverages is not mandatory in most countries of the WHO European Region and the EU, including the Netherlands. Only one country in the EU (Ireland) and eight countries in the WHO European Region (Armenia, Israel, Kazakhstan, Kyrgyzstan, Moldova, Norway, Russia and Belarus) have legislation on both product information and health information and warnings. Some countries have legislation on a specific element of alcohol labelling (e.g., pregnancy health warning in France). Additionally, our study identified various self-regulation initiatives from the alcohol industry. Many of these resulted from a report from the EU in March 2017 when commitment of the alcohol industry was asked to provide product information on labels of alcoholic beverages. In the Netherlands, a number of self-regulatory commitments were made by different stakeholders within the alcohol sector, mainly regarding product information. Moreover, our study reveals that alcohol labelling increases consumer knowledge on harm caused by alcohol, enhances the intention to drink less, and reduces alcohol consumption.

This report demonstrates that it is possible to include both product information and health information and warnings on labels of alcoholic beverages in the Netherlands. There is a need and support from (Dutch) consumers for alcohol labelling. Additionally, consumers have the right to know the contents of alcoholic beverages and the possible risks of drinking them. Moreover, evidence indicates that mandatory alcohol labelling will be more effective than industry-led voluntary schemes. When considering the possibility of national legislation, it is recommended to do this in line with the emerging regulations of the WHO and include the following elements on labels of alcoholic beverages: 1) ingredients; 2) nutritional values; 3) information about standard drinks; 4) national drinking guidelines; and 5) health information and warnings. Various recommendations are given regarding on the (physical) placement, salience (e.g., text size, colors), variation, and use of short texts combined with icons or logos.

Keywords: labelling; alcohol; product information; ingredients; nutritional value; health information and warnings; National Prevention Agreement.

1 Inleiding

1.1 Achtergrond onderzoek

Wereldwijd is het niveau van alcoholgebruik in de Europese Regio van de Wereldgezondheidsorganisatie (*World Health Organization, WHO*) het hoogst (*World Health Organization, 2018*). In Nederland drinkt het grootste deel van de volwassen bevolking van 18 jaar en ouder alcohol: 77,6% in 2020 (*Jong & Tuithof, 2021*). Van de Nederlandse volwassen bevolking drinkt 6,9% overmatig (i.e., het drinken van meer dan 14 (vrouwen) of 21 (mannen) glazen alcohol per week) en 7,7% zwaar (i.e., het drinken van minstens één keer per week ten minste vier (vrouwen) of zes (mannen) glazen alcohol op één dag). Van de Nederlanders houdt 44,4% zich aan het advies van de Nederlandse Gezondheidsraad (i.e., drink niet of niet meer dan één glas alcohol per dag, ongeacht je geslacht) (*Expertisecentrum Alcohol, 2020*).

Alcoholgebruik kan leiden tot (gezondheids)schade voor het individu zelf én voor (anderen in) de maatschappij. Zo heeft alcoholgebruik een negatieve invloed op bijna alle organen in het lichaam en hangt het samen met ongeveer 200 aandoeningen en ziekten, waaronder verschillende soorten kanker (*Rehm & Shield, 2021; World Health Organization, 2020a*). Daarnaast is alcoholgebruik een belangrijke oorzaak van zorgkosten, productiviteitsverliezen, onderwijskosten, kosten voor politie en justitie, (on)bedoeld letsel door verkeersongevallen, vandalisme, (huiselijk) geweld, schade aan andermans eigendom, toxische schade aan anderen en verlies aan gemoedsrust bij anderen. De jaarlijkse kosten van alcohol bedragen ongeveer 2,3 tot 4,2 miljard euro. Als de private kosten ook worden meegenomen, zoals de kosten van voortijdige sterfte en verlies aan kwaliteit van leven, dan zijn de jaarlijkse kosten 4,2 tot 6,1 miljard euro (*Wit et al., 2018*).

Alcoholgebruik wordt causaal in relatie gebracht met kanker in de mond, de keelholte, het strottenhoofd, de slokdarm, de dikke darm/endeldarm, de lever en de borst (*Rehm & Shield, 2021; World Cancer Research Fund & American Institute for Cancer Research, 2018*). Het aantal glazen waarbij een verhoogd risico optreedt, verschilt per kankersoort. In het algemeen geldt: er is geen veilige ondergrens van alcoholconsumptie in relatie tot kanker en hoe meer alcohol er wordt gedronken, hoe groter het risico op het ontwikkelen van verschillende kankersoorten (*World Health Organization, 2020a*).

Het terugdringen van kanker is één van de belangrijkste prioriteiten van de Europese Commissie (EC) op gezondheidsgebied. Het Europees Kankerbestrijdingsplan (*Europe's Beating Cancer Plan*) dient EU-landen te helpen bij de preventie en behandeling van kanker om het aantal gevallen en gerelateerde schade te verminderen. Ook dient het om Europa het voortouw te laten nemen in de strijd tegen kanker (*European Commission, 2021*). Eén van de acties van het Europees Kankerbestrijdingsplan is gericht op de invoering van verplichte etikettering van alcoholhoudende dranken in 2022-2023. Onder etikettering van alcoholhoudende dranken met een alcoholvolumegehalte van meer dan 1,2% (of in het kort: 'alcohol etikettering')

wordt in dit rapport verstaan a) vermelding van productinformatie, zoals de ingrediënten en de voedingswaarde (inclusief alcoholeenheden, calorieën en suiker) en b) vermelding van gezondheidsinformatie en -waarschuwingen over de risico's van alcohol, aangezien er geen veilige ondergrens van alcoholconsumptie bestaat (Topiwala et al., 2021).

Alcohol etikettering is onderdeel van het beleid van de WHO en de EU om bewustwording over alcohol schade voor het individu zelf en (anderen in) de maatschappij te vergroten en (gezondheids)schade door alcoholgebruik te voorkomen en te verminderen (Jané-Llopis et al., 2020; World Health Organization, 2010, 2020b). Het doel van het Europees Parlement is om schadelijk alcoholgebruik met tien procent te verminderen in 2025. De EC wil daartoe een verplichte vermelding van de ingrediënten en de voedingswaarde op etiketten van alcoholhoudende dranken vóór eind 2022 en gezondheidsinformatie en -waarschuwingen op etiketten vóór eind 2023 (European Commission, 2021).

Het terugdringen van problematisch alcoholgebruik is één van de drie pijlers uit het Nationaal Preventieakkoord (NPA) voor een gezonder Nederland. Binnen het NPA Problematisch Alcoholgebruik is in het bijzonder aandacht voor het vergroten van bewustwording over alcohol schade (Ministerie van Volksgezondheid Welzijn en Sport, 2018). De kennis over alcohol schade is bij de meerderheid van de volwassen Nederlanders beperkt. Zo weet slechts 15,3% van de volwassenen dat alcoholgebruik het risico op borstkanker vergroot en zijn de schadelijke effecten van alcoholgebruik rondom de zwangerschap bij een minderheid van de volwassenen bekend (Schouten et al., 2021). Alcohol etikettering draagt bij aan het vergroten van de bewustwording over alcohol schade. Volgens de literatuur over productinformatie en gezondheidsinformatie en -waarschuwingen kan dit het beste bereikt worden met verplichte alcohol etikettering.

1.2 Onderzoeksvragen

Tijdens de behandeling van de Alcoholwet op 16 november 2020 heeft de Tweede Kamer de motie van de leden Van den Berge en Renkema aangenomen om de mogelijkheid van verplichte etikettering van alcoholhoudende dranken in Nederland te onderzoeken. Volgens de leden is goede informatieverstrekking essentieel in het terugdringen van overmatig alcoholgebruik. Het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS) heeft naar aanleiding hiervan het Trimbos-instituut de opdracht gegeven om de mogelijkheid van verplichte etikettering van alcoholhoudende dranken (zwak-alcoholhoudende dranken: <15% en sterke dranken: ≥15%) in Nederland te onderzoeken. De specifieke onderzoeksvragen zijn:

1. Welke verplichte etikettering geldt momenteel in de EU voor alcoholhoudende dranken?
2. Welke verplichte en niet-verplichte etikettering (zelfregulering) van alcoholhoudende dranken wordt aanvullend aan of afwijkend van Europese regelgeving, in de WHO Europese Regio of de EU toegepast?
3. Welke voorbeelden van zelfregulering komen er in Nederland voor op het gebied van etikettering van alcoholhoudende dranken?
4. Welke inhoudelijke aspecten en vormen van etikettering kunnen onderdeel zijn van verplichte etikettering van alcoholhoudende dranken in Nederland? En in welke landen binnen de WHO Europese Regio of de EU komt verplichte etikettering voor en in welke vorm?

1.3 Leeswijzer rapport

In dit rapport wordt de mogelijkheid van verplichte etikettering van alcoholhoudende dranken in Nederland onderzocht. In hoofdstuk twee wordt beschreven hoe de literatuurstudie en de interviews zijn uitgevoerd. In hoofdstuk drie wordt beschreven welke verplichte alcoholetikettering er momenteel in de EU geldt. Ook wordt beschreven welke verplichte en niet-verplichte alcoholetikettering (zelfregulering) aanvullend aan of afwijkend van Europese regelgeving wordt toegepast. Daarnaast worden voorbeelden van zelfregulering van alcoholetikettering in Nederland beschreven. Bovendien worden de inhoudelijke aspecten en vormen van alcoholetikettering beschreven. Hoofdstuk vier bevat de discussie en de conclusie van het onderzoek. Details over het onderzoek zijn te vinden in de bijlagen.

2 Methode

Ten behoeve van dit onderzoek is een literatuurstudie uitgevoerd en zijn interviews gehouden.

2.1 Literatuurstudie

De internationale literatuurzoektocht heeft in mei en juni 2021 plaatsgevonden. De gebruikte zoektermen en -strategie zijn gebaseerd op het artikel van Jané-Llopis (2020) (voor voorbeelden, zie Bijlage 1).

- Zoektermen ten aanzien van alcohol (e.g., 'alcohol' of 'alcoholic beverages')
- Zoektermen ten aanzien van etikettering (e.g., 'product labelling' of 'health warnings')

Voor de literatuur zijn de elektronische databases van Pubmed, Psychinfo en Google Scholar geraadpleegd. In eerste instantie is gezocht naar systematische reviews en meta-analyses, aangevuld met recente artikelen en grijze literatuur. Aanvullende artikelen zijn gevonden door de 'sneeuwbalmethod' (referenties uit systematische reviews en meta-analyses) en door aanbevelingen van de geïnterviewde experts. De verwachting is dat de meeste relevante wetenschappelijke en grijze literatuur over alcohol etikettering is geïnccludeerd. Dit is echter niet met zekerheid te zeggen, daarvoor diende er een uitgebreide systematische review uitgevoerd te worden, wat buiten de reikwijdte van dit onderzoek valt. De beschreven studies in dit rapport hebben overwegend een cross-sectioneel design (i.e., studies baseren hun uitkomsten op één meetmoment), tenzij expliciet anders aangegeven.

2.2 Interviews

Naast de literatuurstudie zijn er zes semigestructureerde interviews gehouden met Nederlandse experts op het gebied van alcoholbeleid, consumentengedrag, gezondheidsrecht en voeding.

Voorafgaand kregen de respondenten een informatiebrief per e-mail toegezonden met achtergrondinformatie over het onderzoek. De interviews namen ongeveer een uur in beslag en zijn afgenomen met videobellen aan de hand van een vooraf opgesteld draaiboek. Hier kwamen de volgende thema's aan bod: verwachte effecten van alcohol etikettering; onderdelen en (visuele) eigenschappen van alcohol etikettering; haalbaarheid en implementatie van alcohol etikettering (zie Bijlage 2). De respondenten werden geïnterviewd door één onderzoeker, terwijl een andere onderzoeker notuleerde. Van de interviews is met toestemming van de respondenten een geluidsopname gemaakt, die vernietigd is na het verwerken van de interviews in dit rapport. Indien gewenst kunnen de respondenten het verslag inzien.

3 Resultaten

3.1 Verplichte alcohol etikettering in de EU

De EC heeft in artikel 16, lid 4, van Verordening (EG) nr. 1169/2011 over de verstrekking van voedselinformatie aan consumenten (hierna 'de verordening' genoemd), het volgende vastgesteld (European Commission, 2011):

- Het is in de EU **niet verplicht** om productinformatie (i.e., ingrediënten en voedingswaarde: energetische waarde en de hoeveelheden vetten, verzadigde vetzuren, koolhydraten, suikers, eiwitten en zout) op etiketten van alcoholhoudende dranken te vermelden. Hierin wijken alcoholhoudende dranken af van verpakte levensmiddelen. Exploitanten van levensmiddelenbedrijven kunnen deze informatie vrijwillig aan consumenten van alcoholhoudende dranken verstrekken. Als de producent ervoor kiest om de ingrediënten te vermelden op de verpakking, dient deze informatie te voldoen aan de bepalingen in artikel 36 van de verordening.
- Volgens de verordening is het in de EU **verplicht** om bepaalde stoffen (bijvoorbeeld vaak voorkomende allergenen, zoals sulfieten in wijn) en producten die allergieën of intoleranties kunnen veroorzaken op etiketten van alcoholhoudende dranken te vermelden. Omdat vermelding van de ingrediënten en de voedingswaarde op alcoholhoudende dranken niet verplicht is, is het voor consumenten onduidelijk of al dan niet schadelijke of minder vaak voorkomende stoffen in alcoholhoudende dranken voorkomen (World Health Organization, 2017).
- Het is in de EU **niet verplicht** om gezondheidsinformatie en -waarschuwingen over de risico's van alcohol op etiketten van alcoholhoudende dranken te vermelden.
- Het is in de EU sinds 2006 **verboden** om gezondheidsclaims op etiketten van alcoholhoudende dranken te vermelden. Dit zijn claims die stellen, impliceren of de indruk wekken dat er een relatie bestaat tussen het levensmiddel en de gezondheid (bijvoorbeeld de onterechte claim dat het drinken van een glas rode wijn goed zou zijn voor de gezondheid). De enige toegestane claims die op etiketten vermeld mogen worden zijn voedingsclaims die verwijzen naar een laag of verlaagd alcoholvolumegehalte of een verlaagde energetische waarde. Indien voedingsclaims worden vermeld, is het vermelden van de voedingswaarde ook een vereiste.
- Het vermelden van productinformatie en gezondheidsinformatie en -waarschuwingen op etiketten van alcoholhoudende dranken wordt **aangeraden** in de wereldwijde strategie van de WHO om schadelijk alcoholgebruik te verminderen (World Health Organization, 2010). De WHO kan alcohol etikettering niet verplicht stellen, omdat internationale afspraken ontbreken om schadelijk alcoholgebruik tegen te gaan. Er is dus geen internationaal alcoholverdrag, in tegenstelling tot de internationale verdragen op het gebied van narcotica, psychotrope stoffen, tabak (*'Framework Convention on Tobacco Control', FCTC*) en doping in sport. Het ontbreken van een internationaal alcoholverdrag kan verklaard worden door onvoldoende politieke steun en momentum (Toebes et al., 2019).

Kader 1. Het proces van mogelijke invoering van verplichte alcoholetikettering dat op heden in de EU is doorlopen

De handelsliberalisering die de Wereldhandelsorganisatie (WTO) rond 1990 heeft aangenomen belemmert landen om beleidsmaatregelen te nemen om schadelijk alcoholgebruik te verminderen. De handelsliberalisering biedt de alcoholindustrie de mogelijkheid om de implementatie van nationaal beleid af te zwakken, te vertragen of te voorkomen, bijvoorbeeld door het dreigen met tijdrovende en kostbare juridische procedures (Toebes, 2019). Daarnaast streeft de EU naar een interne markt met vrij verkeer van personen, diensten, goederen en kapitaal. De regels voor vrijhandel zorgen ervoor dat EU-lidstaten moeilijker nationaal beleid kunnen implementeren, ook op het gebied van alcoholbeleid waaronder etikettering van alcoholhoudende dranken.

Etikettering van alcoholhoudende dranken staat al decennia lang op de agenda van de EU (zie Figuur 1). Ondanks het feit dat de EU meerdere keren heeft geprobeerd om alcoholetikettering verplicht te stellen, is er vanuit de alcoholindustrie succesvol gelobbyd om dit tegen te houden (Alcohol Beverage Federation of Ireland, 2017; Foodwatch, 2021). De volgende tegenargumenten voor verplichte alcoholetikettering werden er door de alcoholindustrie ingebracht: 1) het geven van voorlichting zou een betere maatregel zijn om problematisch alcoholgebruik bij risicogroepen te verminderen; 2) gezondheidsinformatie en -waarschuwingen zouden niet nodig zijn, aangezien mensen al voldoende kennis hebben over alcohol schade; 3) het vermelden van gezondheidsinformatie en -waarschuwingen op etiketten van alcoholhoudende dranken zou niet effectief zijn; 4) het vermelden van gezondheidsinformatie en -waarschuwingen op etiketten van alcoholhoudende dranken brengt kosten voor de alcoholindustrie met zich mee; 5) het vermelden van boodschappen over het verstandig omgaan met alcohol op etiketten van alcoholhoudende dranken zou niet verplicht moeten zijn, maar zou op vrijwillige basis (zelfregulering) moeten plaatsvinden (European Communities, 2006). De eerste vier argumenten kunnen op basis van wetenschappelijke evidentie weerlegd worden. Zo kan voorlichting over alcohol op zichzelf het alcoholgebruik niet veranderen (Anderson & Baumberg, 2006). Wel kan voorlichting de kennis over alcohol schade vergroten, bewustzijn voor de problematiek creëren (agendasetting) en draagvlak voor (strikter) alcoholbeleid vergroten (weerlegging van het eerste argument). Daarnaast blijkt dat de kennis over alcohol schade nog beperkt is (weerlegging van het tweede argument) (Scheideler & Klein, 2018; Schouten et al., 2021). Daarnaast zijn gezondheidsinformatie en -waarschuwingen op etiketten van alcoholhoudende dranken effectief in het verhogen van het consumentenbewustzijn over alcohol (schade), het vergroten van de intentie om minder alcohol te drinken en het verminderen van alcoholgebruik (weerlegging van het derde argument, zie paragraaf 3.4.2). Bovendien wegen de implementatiekosten voor de alcoholindustrie (weerlegging van het vierde argument) niet op tegen de kosten van alcoholgebruik (bijvoorbeeld zorgkosten door kinderen met een foetaal alcohol spectrum stoornis) die voorkomen kunnen worden door de invoering van verplichte alcoholetikettering (Food Standards of Australian New Zealand, 2020).

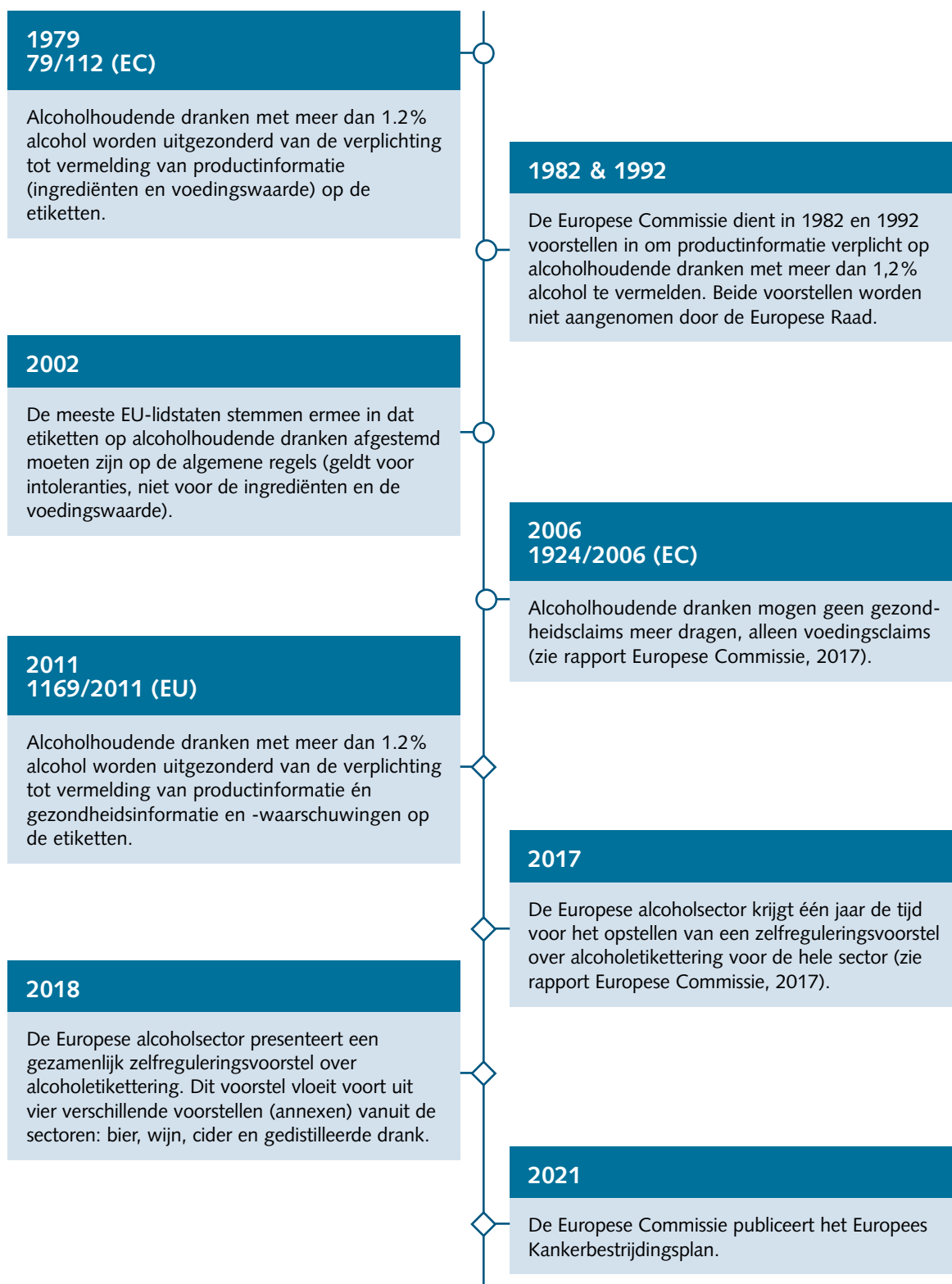
In 2017 kreeg de alcoholindustrie van de EU één jaar de tijd voor het opstellen van een zelfreguleringsvoorstel over alcoholetikettering voor de hele sector. De alcoholindustrie stelde voor om productinformatie (online) op etiketten van alcoholhoudende dranken te vermelden.

Een gezamenlijk zelfreguleringsvoorstel werd in 2018 gepresenteerd door verschillende sectoren (bier, wijn, cider en gedistilleerde drank) binnen de alcoholindustrie, met regels per type alcoholhoudende drank opgenomen in verschillende annexen. Sinds 2021 staat verplichte alcoholetikettering op de agenda door het Europees Kankerbestrijdingsplan.

Zelfregulering van alcoholetikettering blijkt onvoldoende effectief, aangezien alcoholproducenten belangrijke productinformatie en gezondheidsinformatie en -waarschuwingen weglaten op etiketten van alcoholhoudende dranken en de alcoholindustrie het bewijs over de gezondheidsrisico's van alcohol op een verkeerde manier weergeven (Alcohol Health Alliance, 2020; Petticrew et al., 2016; Public Health England, 2016).

Figuur 1. Tijdlijn van het proces van mogelijke invoering van verplichte alcohol-etikettering dat tot op heden in de EU is doorlopen.

Noot. EC = Europese Commissie; EU = Europese Unie (European Commission, 1979, 2006, 2011, 2017, 2021).

3.2 Toepassing van verplichte en niet-verplichte alcoholetikettering (zelfregulering) in de WHO Europese Regio en de EU

3.2.1 Verplichte alcoholetikettering in de WHO Europese Regio en de EU

Verordening (EU) nr. 1169/2011 geeft nationale overheden de mogelijkheid om productinformatie (ingrediënten en voedingswaarde) en gezondheidsinformatie en -waarschuwingen op etiketten van alcoholhoudende dranken verplicht te stellen.

Het aantal landen dat het vermelden van productinformatie en gezondheidsinformatie en -waarschuwingen op etiketten van alcoholhoudende dranken verplicht, verschilt tussen landen in de WHO Europese Regio en de EU. Landen hebben verschillende standpunten over het wel of niet verplicht stellen van de verschillende onderdelen van alcoholetikettering (productinformatie: ingrediënten en voedingswaarde en gezondheidsinformatie en -waarschuwingen). Dit heeft mede te maken met verschillen in de ernst en de omvang van schadelijk alcoholgebruik tussen de landen en de invloed van de alcoholindustrie (Jané-Llopis et al., 2020).

- Van de 53 landen in de WHO Europese Regio hebben 21 landen wetgeving omtrent het vermelden van ingrediënten, tien landen hebben wetgeving omtrent het vermelden van de voedingswaarde en 15 landen hebben wetgeving omtrent het vermelden van gezondheidsinformatie en -waarschuwingen (Jané-Llopis et al., 2020). Daarnaast hebben negen landen in de WHO Europese Regio wetgeving over alle drie de onderdelen van alcoholetikettering (i.e., ingrediënten, voedingswaarde én gezondheidsinformatie en -waarschuwingen).
- Van de 27 EU-lidstaten hebben negen landen wetgeving om ingrediënten te vermelden, één land heeft wetgeving omtrent het vermelden van de voedingswaarde en vier landen hebben wetgeving omtrent het vermelden van gezondheidsinformatie en -waarschuwingen (WHO, 2020). Daarnaast heeft één EU-land (Ierland) wetgeving over alle drie de onderdelen van alcoholetikettering.
- Nederland heeft naast algemene bepalingen, zoals het tonen van het alcoholvolumepercentage (NormecFoodcare, 2020), op alle drie de onderdelen van alcoholetikettering géén wetgeving.
- Gezondheidsinformatie en -waarschuwingen staan vaker vermeld op etiketten van alcoholhoudende dranken in de landen van de WHO Europese Regio (28%) dan in de EU (14%). In landen buiten de WHO Europese Regio en buiten de EU worden vaker (44%) waarschuwingen vermeld. Voorbeelden van EU-landen waar het vermelden van waarschuwingen verplicht is op etiketten van alcoholhoudende dranken zijn: Duitsland, Frankrijk, Ierland en Noorwegen (zie Tabel 1).
- In de landen van de WHO Europese Regio en de EU die gezondheidsinformatie en -waarschuwingen verplicht stellen op etiketten van alcoholhoudende dranken worden de waarschuwingen meestal in tekst weergegeven, sommige landen kiezen ervoor om alleen pictogrammen te gebruiken. De meest gebruikte thema's in de waarschuwingen zijn: alcoholgebruik tijdens de zwangerschap, alcoholgebruik door minderjarigen en rijden onder invloed. Waarschuwingen op etiketten die worden weergegeven in pictogrammen zijn klein, dit belemmert de zichtbaarheid voor de consumenten (zie Figuur 2).

Figuur 2. Voorbeeld van een gezondheidswaarschuwing weergegeven in een pictogram op een etiket van een wijnfles (links) en bierfles (rechts): drink niet tijdens de zwangerschap.

Tabel 1. Overzicht van landen binnen de WHO Europese Regio (waaronder EU-landen) die wetgeving hebben over het vermelden van ingrediënten, de voedingswaarde en/of gezondheidsinformatie en -waarschuwingen op etiketten van alcoholhoudende dranken.

Onderdeel alcohol etikettering				
	EU-lid	Ingrediënten	Voedingswaarde	Gezondheidsinformatie en -waarschuwingen
Albanië				
Andorra				
Armenië*		x	x	x
Azerbeidzjan				
België	Ja			
Bosnië en Herzegovina		x	x	
Bulgarije	Ja	x		
Cyprus	Ja			
Denemarken	Ja			
Duitsland	Ja			x
Estland	Ja			
Finland	Ja			
Frankrijk	Ja			x
Georgië				
Griekenland	Ja	x		
Hongarije	Ja			
Ierland*	Ja	x	x	x
Israël*		x	x	x
Italië	Ja			
Kazachstan*		x	x	x
Kirgizië*		x	x	x
Kroatië	Ja	x		
Letland	Ja			
Litouwen	Ja	x		x
Luxemburg	Ja			
Malta	Ja			
Monaco				
Montenegro				
Moldavië*		x	x	x
Nederland	Ja			
Noord-Macedonië				
Noorwegen*		x	x	x
Oekraïne				
Oezbekistan				x
Oostenrijk	Ja	x		
Polen	Ja			

	EU-lid	Ingrediënten	Voedingswaarde	Gezondheidsinformatie en -waarschuwingen
Portugal	Ja	x		
Roemenië	Ja	x		
Rusland*		x	x	x
San Marino				
Servië				
Slovenië	Ja			
Slowakije	Ja			
Spanje	Ja			
Tadzjikistan		x		
Tsjechië	Ja	x		
Turkije		x		x
Turkmenistan		x		x
Verenigd Koninkrijk				
Wit-Rusland*		x	x	x
IJsland				
Zweden	Ja			
Zwitserland				

Noot. *Er zijn 24 landen binnen de WHO Europese regio met wetgeving op één of meerdere onderdelen van alcohol etikettering (Ingrediënten, voedingswaarde, gezondheidsinformatie en -waarschuwingen). Van de negen landen die wetgeving hebben op alle drie de onderdelen, behoort slechts één land tot de EU. Bron: aangepast overgenomen uit 'What is the current alcohol labelling practice in the WHO European implementation of alcohol labelling policy?', door E. Jané-Llopis et al., 2020, p. 68-77. Copyright 2020 door WHO.

Enkele landen *binnen de EU* hebben één of enkele onderdelen van *verplichte etikettering* van alcoholhoudende dranken ingevoerd.

- Negen landen (Bulgarije, Griekenland, Ierland, Kroatië, Litouwen, Oostenrijk, Portugal, Roemenië en Tsjechië) hebben wetgeving over het vermelden van ingrediënten, één land (Ierland) verplicht het vermelden van de voedingswaarde en vier landen (Duitsland, Frankrijk, Ierland en Litouwen) hebben wetgeving over gezondheidsinformatie en -waarschuwingen.
- Duitsland heeft sinds 2002 wetgeving over het vermelden van een gezondheidswaarschuwing op het thema alcoholgebruik door minderjarigen. Het is alleen verplicht om op etiketten van 'alcopops' de tekst te vermelden dat alcoholverkoop verboden is aan personen onder de 18 jaar. Alcopops zijn gezoute alcoholhoudende drankjes met een alcoholvolumegehalte tussen 1,2% en 10%.
- Frankrijk heeft sinds 2007 als eerste EU-land wetgeving over het vermelden van een gezondheidswaarschuwing op het thema alcoholgebruik tijdens de zwangerschap. Het is verplicht om op etiketten van alcoholhoudende dranken een pictogram of in tekst te vermelden dat alcoholgebruik tijdens de zwangerschap negatieve consequenties heeft voor het (on)geboren kind, bijvoorbeeld doordat het de kans op een miskraam, vroeggeboorte en laag geboortegewicht verhoogt (Fan et al., 2017; Mamluk et al., 2017; Oostingh et al., 2019; Patra et al., 2011; Sundermann et al., 2019).

- Ierland heeft sinds 2018 als enige EU-land wetgeving over het vermelden van productinformatie én gezondheidsinformatie en -waarschuwingen. Het is verplicht om op etiketten van alcoholhoudende dranken de tekst 'Alcohol kan kanker veroorzaken' (*Alcohol can cause cancer*) te vermelden (Irish Public Health (Alcohol) Act 2018). Momenteel zijn er geen voorbeelden van etiketten van alcoholhoudende dranken in Ierland beschikbaar, omdat de wet op dit onderdeel nog niet ingevoerd is.

Enkele landen *buiten de EU en de WHO Europese Regio* hebben één of enkele onderdelen van *verplichte etikettering* van alcoholhoudende dranken ingevoerd.

- Australië en Nieuw-Zeeland hebben sinds 2020 wetgeving over het vermelden van een gezondheidswaarschuwing op het thema alcoholgebruik tijdens de zwangerschap. Het is verplicht om op etiketten van alcoholhoudende dranken een pictogram of een pictogram én in tekst te vermelden dat alcoholgebruik tijdens de zwangerschap levenslange schade voor het (on)geboren kind kan veroorzaken (zie Figuur 3). Alcoholproducenten hebben vanaf juli 2020 drie jaar de tijd om dit beleid te implementeren (Food Standards of Australian New Zealand, 2020).

Figuur 3. Voorbeeld van een gezondheidswaarschuwing weergegeven in een pictogram en tekst in Australië en Nieuw-Zeeland over alcoholgebruik tijdens de zwangerschap.

3.2.2 Zelfregulering van alcoholetikettering in de WHO Europese Regio en de EU

Op basis van een rapport van de EU in 2017 (Verplichte etikettering van ingrediënten en de voedingswaardedeclaratie) (European Commission, 2017) heeft de Europese alcoholsector in 2018 een gezamenlijk zelfreguleringsvoorstel gepresenteerd over het vermelden van productinformatie (ingrediënten en voedingswaarde) op etiketten van alcoholhoudende dranken (Voorstel zelfregulering vanuit de Europese dranken sectoren) (European Commission, 2018).

- Het kernpunt van dit zelfreguleringsvoorstel is: alcoholproducenten kunnen er zelf voor kiezen om de productinformatie op het fysieke etiket zelf ('on-label') of niet op het fysieke etiket zelf, maar online via bijvoorbeeld een QR-code ('off-label', zie Kader 2) te vermelden. De informatie wordt per standaardglas en per 100 ml weergegeven, waarbij de sector gedistilleerde drank heeft aangegeven de informatie per standaardglas prominenter in beeld te brengen (European Commission, 2018; World Health Organization, 2017).
- Dit gezamenlijk zelfreguleringsvoorstel waarin regels staan die voor alle typen alcoholhoudende dranken gelden vloeide voort uit vier verschillende voorstellen vanuit de sectoren: bier (The Brewers of Europe, 2018), wijn (Wine sector, 2018), cider (European

Cider and Fruit Wine Association, 2018) en gedistilleerde drank (Spirits sector, 2018). In de afzonderlijke voorstellen staan met name verschillende implementatie-regels per type drank die in annexen zijn opgenomen.

- De toenmalige Commissaris van Gezondheid en Voedselveiligheid van de EC (Vytenis Andriukaitis), de betrokken consumenten- en gezondheidsorganisaties en de betrokken leden van het Europees Parlement waren niet enthousiast over deze vier zelfreguleringsvoorstellen (Euractiv, 2018). De Commissaris wilde dat er één voorstel kwam en aan de hand hiervan is het gezamenlijke voorstel verschenen.

Kader 2. Zelfregulering: productinformatie en gezondheidsinformatie en -waarschuwingen off-label

Het vermelden van productinformatie en gezondheidsinformatie en -waarschuwingen off-label (i.e., online via bijvoorbeeld een QR-code) is een voorbeeld van zelfregulering van alcohol etikettering. Er is weinig onderzoek gepubliceerd over hoe vaak deze informatie off-label wordt opgezocht. Uit een studie onder 7.950 volwassenen in Europa bleek dat 24,7% van de consumenten de ingrediënten en 33,4% de voedingswaarde op de etiketten van de alcoholhoudende dranken online opzocht. Daarnaast zocht 47,7% van de consumenten online informatie op over gezondheidsinformatie en -waarschuwingen op etiketten van alcoholhoudende dranken op het thema alcoholgebruik en het risico op kanker en levercirrose (Tricas-Sauras et al., 2015). Gebaseerd op deze cijfers lijkt het een extra drempel voor consumenten te zijn om productinformatie en gezondheidsinformatie en -waarschuwingen op etiketten van alcoholhoudende dranken online op te zoeken en te onthouden. Informatie on-label biedt daarentegen de kans om consumenten direct te informeren over het product op de plek waar de alcoholverkoop plaatsvindt (Point Of Sale: POS). Bovendien blijkt dat gezondheidsinformatie en -waarschuwingen off-label slechter worden onthouden dan informatie on-label (Coomber et al., 2015).

Voor het vermelden van productinformatie op etiketten van alcoholhoudende dranken binnen de EU zijn door de Europese alcoholsector vooral toezeggingen gedaan door bierproducenten en deels door producenten van gedistilleerde drank (Jané-Llopis et al., 2020; spiritsEUROPE, 2019; The Brewers of Europe et al., 2018).

- AB InBev (Anheuser-Busch InBev), de grootste bierproducent ter wereld, heeft in 2015 toegezegd vanaf 2018 op 80% van zijn bierverspakkingen de voedingswaarde te vermelden op etiketten. Er is echter geen onafhankelijk evaluatieonderzoek uitgevoerd om te onderzoeken of deze toezegging is nagekomen (Heineken N.V., 2018; Jané-Llopis et al., 2020).
- Verschillende bierproducenten (Carlsberg, Diageo, Heineken) hebben tussen 2016-2018 toegezegd om de ingrediënten en de voedingswaarde per 100ml op etiketten van alcoholhoudende dranken te vermelden (Carlsberg, 2018; Diageo, 2016). Voor zover bekend is er op heden geen onafhankelijk evaluatieonderzoek uitgevoerd om te onderzoeken of de toezeggingen zijn nagekomen.

- De groep van handelsverenigingen voor de Europese alcoholsector heeft aangegeven om vanaf 2018 de ingrediënten en de voedingswaarde op etiketten van alcoholhoudende dranken te vermelden (Jané-Llopis et al., 2020).
- Brewers of Europe - een Europese vereniging met als doel om de stem van de Europese brouwerijsector te zijn voor de Europese instellingen en internationale organisaties - heeft toegezegd vanaf 2022 de ingrediënten en de voedingswaarde (calorieën per 100ml) op alle etiketten van alcoholhoudende dranken te vermelden. In 2019 werd in de EU op 85% van de bierverpakkingen ingrediënten op etiketten vermeld en op 60% de voedingswaarde (The Brewers of Europe, 2019).

Kader 3. Zelfregulering van alcohetikettering in het Verenigd Koninkrijk

Het Verenigd Koninkrijk (VK) is een land buiten de EU die één of enkele onderdelen heeft van *niet-verplichte etikettering (zelfregulering)* van alcoholhoudende dranken. Er is in het VK geen wetgeving over het vermelden van productinformatie en gezondheidsinformatie en -waarschuwingen op etiketten van alcoholhoudende dranken, maar er zijn wel richtlijnen (Portman Group, 2017). De Britse overheid raadt aan om het drinkadvies (i.e., drink maximaal 14 glazen alcohol per week, ongeacht je geslacht²) te vermelden. Daarnaast wordt aanbevolen om een portiegrootte (één standaardglas bevat acht gram pure alcohol) te vermelden, samen met het aantal standaardglazen dat er in een verpakking zit. Bovendien wordt aanbevolen om een zwangerschapspictogram te vermelden en te verwijzen naar de website www.drinkaware.co.uk van Drinkaware Trust, een onafhankelijke liefdadigheidsinstelling voor alcoholeducatie in het VK die grotendeels gefinancierd wordt door vrijwillige en onbeperkte donaties van Britse alcoholproducenten, detailhandelaren en supermarkten (zie Figuur 4).

De richtlijnen worden door de alcoholsector deels opgevolgd in het VK. Een studie vond dat op 78% van de alcoholhoudende dranken alle drie de onderdelen van etikettering vermeld stonden, maar dat in slechts 57% van de gevallen de daarvoor opgestelde richtlijnen werden opgevolgd. Zo werden gezondheidsinformatie en -waarschuwingen in tekst bijvoorbeeld kleiner getoond dan de richtlijnen voorschrijven en verscheen het zwangerschapspictogram kleiner op de verpakkingen van wijn dan op bier (Royal Society for Public Health, 2018).

Figuur 4. Van links naar rechts een voorbeeld van productinformatie en gezondheidsinformatie en -waarschuwingen op etiketten van alcoholhoudende dranken in het Verenigd Koninkrijk over: het aantal standaardglazen per verpakking; het Britse drinkadvies; alcoholgebruik tijdens de zwangerschap.

2 Het Nederlandse drinkadvies: drink niet of niet meer dan één glas alcohol per dag, ongeacht je geslacht. In Nederland bevat één standaardglas alcohol tien gram pure alcohol.

3.3 Zelfregulering van alcoholetikettering in Nederland

In de grijze literatuur zijn een aantal voorbeelden van zelfregulering op het gebied van alcoholetikettering in Nederland gevonden, die hieronder worden besproken. Daarnaast laten we zien hoe vaak bepaalde onderdelen van alcoholetikettering (ingrediënten, voedingswaarde en gezondheidsinformatie en -waarschuwingen) in Nederland voorkomen.

In Nederland zijn er door verschillende partijen in de alcoholsector voor verschillende typen alcoholhoudende dranken zelfreguleringsafspraken gemaakt met betrekking tot het vermelden van productinformatie (ingrediënten en voedingswaarde) op etiketten van alcoholhoudende dranken.

- De Vereniging Nederlandse Brouwers geeft aan dat ze consumenten zo volledig mogelijk wil informeren en adviseert om de ingrediënten en de voedingswaarde op etiketten van alcoholhoudende dranken te vermelden, waaronder bier (Nederlandse Brouwers, 2018). In de handleiding wordt ook aangeraden om het zwangerschapspictogram op te nemen.
- Wijn valt onder de regeling 'Wijn en olijfolie', waarin verplichte etikettering en kwaliteitseisen zijn opgenomen. Zo dient het druivenras op het etiket van wijn vermeld te worden (Ministerie van Economische Zaken, 2017). De wijnsector heeft geen afspraken gemaakt voor het vermelden van de ingrediënten en de voedingswaarde. Er wordt wel aangeraden om het zwangerschapspictogram te vermelden op etiketten van wijn in Nederland (RVO, 2019).
- SpiritsNL geeft aan dat de EC gezamenlijk met de Europese sector gedistilleerde drank, waaronder SpiritsNL, in juni 2019 een memorandum van overeenstemming (*Memorandum of Understanding*) heeft ondertekend waarin is afgesproken dat de ingrediënten en de voedingswaarde (aantal calorieën per 100ml of per alcoholenheid, 30ml) op alle etiketten van alcoholhoudende dranken worden vermeld, behalve op flesjes van <35ml vanwege de beperkte ruimte op het etiket. Eind 2022 dient 66% van de etiketten van alcoholhoudende dranken voorzien te zijn van deze productinformatie (SpiritsNL, 2020). Voor zover bekend is er tot op heden geen onafhankelijk evaluatieonderzoek uitgevoerd om te onderzoeken of de toezeggingen zijn nagekomen.

Wat betreft gezondheidsinformatie en -waarschuwingen op etiketten van alcoholhoudende dranken zien we in Nederland vooral waarschuwingen op het thema alcoholgebruik tijdens de zwangerschap.

- In 2013 is er in Nederland vanuit de Stichting Verantwoorde Alcoholconsumptie (STIVA) een initiatief gestart om vrijwillig gezondheidsinformatie en -waarschuwingen over het thema alcoholgebruik tijdens de zwangerschap op etiketten van alcoholhoudende dranken te zetten. Dit gebeurde in samenwerking met alcoholproducenten (STIVA, 2016). Het gaat in de meeste gevallen om de vermelding van een pictogram.
- Het percentage verpakkingen van alcoholhoudende dranken dat het zwangerschapspictogram op etiketten vermeldt werd gemeten tussen 2013 en 2016. Bij de eerste meting in 2013 had 0,5% van de verpakkingen van bier een zwangerschapspictogram. Bij wijn was dit 46% en bij gedistilleerde drank 31%. Uit onderzoek van STIVA bleek een toename van het vermelden van het zwangerschapspictogram op etiketten van alcoholhoudende

dranken in 2016 ten opzichte van 2013: op bierproducten van 0,5% in 2013 naar 99,6% in 2016; op wijnproducten van 46% naar 81%; en op gedistilleerde producten van 31% naar 71% (STIVA, 2016). Er is geen onderzoek meer uitgevoerd ná 2016.

3.4 Inhoudelijke aspecten en vormen van verplichte alcoholetikettering in Nederland

3.4.1 Effecten van productinformatie op etiketten van alcoholhoudende dranken

Hieronder worden eerst de effecten van productinformatie op etiketten van levensmiddelen op bewustwording en eetgedrag beschreven om 'best practices' te selecteren die gebruikt kunnen worden voor alcoholetikettering in Nederland. Vervolgens worden de effecten van productinformatie en gezondheidsinformatie en -waarschuwingen op etiketten van alcoholhoudende dranken op bewustwording en alcoholgebruik beschreven.

Het vermelden van productinformatie op etiketten van levensmiddelen heeft positieve effecten op een gezondere inname van producten.

- Informatie over de voedingswaarde op levensmiddelen heeft ertoe geleid dat consumenten hun eetgedrag veranderen, bijvoorbeeld door het kiezen van gezondere producten. Uit een systematische review van zestig studies (zowel niet-experimentele veranderingsonderzoeken met een voor- en nameting als gerandomiseerd gecontroleerde onderzoeken) blijkt dat het vermelden van de voedingswaarde op etiketten van levensmiddelen kan helpen bij het kiezen van gezondere producten en het verminderen van het eten van ongezonde producten (Shangguan et al., 2019).
- Hierbij helpt het vermelden van een stoplichtsysteem, zoals de Nutri-Score (Voedingscentrum, 2021), waarbij men aan de hand van een kleur - variërend van groen (A) tot donkeroranje (E) - het gezondste alternatief kan kiezen. Het Voedingscentrum geeft aan dat een stoplichtsysteem aan moet sluiten bij de Schijf van Vijf om ervoor te zorgen dat consumenten eenduidig de gezondste keuze kunnen maken.
- De voedingssector reageert op het vermelden van productinformatie op etiketten van levensmiddelen (Shangguan et al., 2019) door bijvoorbeeld de samenstelling van de ingrediënten en daarmee de voedingswaarde van producten te wijzigen als een product als ongezond geassocieerd wordt.

Er is nog weinig onderzoek gepubliceerd naar de effecten van productinformatie op etiketten van alcoholhoudende dranken op het alcoholgebruik. Dit komt mede doordat deze informatie nog weinig wordt vermeld op etiketten van alcoholhoudende dranken.

- Alcohol of ethanol valt onder de categorie macronutriënten met een hoogenergetische waarde. Alcohol bevat 7,1 calorieën per gram, wat het hoogste aantal calorieën per gram is na vet (negen calorieën per gram). De verwerking van alcohol door het lichaam is complex. Alcohol is hoog in suikers en omdat het lichaam alcohol niet op kan slaan worden andere processen (zoals vetverbranding) tijdelijk afgeschaald door het lichaam.

- Alcohol is een (in)directe risicofactor voor gewichtstoename (Kwok et al., 2019). Direct door de hoge energetische waarde, indirect doordat alcoholgebruik geassocieerd is met meer eten (Battista & Leatherdale, 2017). In een studie uit Canada bleek dat 4,9% van de studenten die 2 keer per week binge drinken (in de studie gedefinieerd als het drinken van vijf of meer alcoholhoudende dranken per gelegenheid) 52.000 tot 114.400 calorieën extra binnenkrijgen in één jaar.
- Een systematische review richtte zich op het vermelden van de energetische waarde op etiketten van alcoholhoudende dranken. Van de 16 studies onderzochten zes studies of de voedingswaarde op het etiket invloed had op alcoholgebruik (Robinson et al., 2020). Er werd geconcludeerd dat er momenteel te weinig bewijs is om te stellen dat het vermelden van de voedingswaarde op etiketten invloed heeft op het alcoholgebruik van consumenten.

Er is behoefte aan en draagvlak voor het vermelden van productinformatie op etiketten van alcoholhoudende dranken bij consumenten.

- Bovenstaande review laat zien dat consumenten wereldwijd graag meer informatie krijgen over de energetische waarde op etiketten van alcoholhoudende dranken (Robinson et al., 2020).
- Een studie onderzocht in zes landen (Denemarken, Duitsland, Nederland, Polen, Spanje en het Verenigd Koninkrijk) in hoeverre consumenten behoefte hebben aan productinformatie op etiketten van alcoholhoudende dranken. De vraag naar en gebruik van productinformatie verschilde per land. De vraag naar productinformatie was het hoogst in Spanje en was het laagst in Denemarken en Nederland (Grunert et al., 2018). Eenzelfde patroon is waargenomen in het daadwerkelijk gebruik van deze informatie.
- Onderzoek in de EU laat zien dat er draagvlak is onder consumenten om productinformatie op etiketten van alcoholhoudende dranken te vermelden (Annunziata et al., 2015; Himmelsbach et al., 2014; Vecchio et al., 2018; Dimova & Mitchell, 2020). Zo blijkt uit een vragenlijststudie in 21 landen in de EU over de effecten van productinformatie op etiketten van alcoholhoudende dranken op het keuzegedrag van consumenten dat 54,6% van de respondenten geïnteresseerd was in drinkadviezen, 50,4% van de respondenten was geïnteresseerd in meer informatie over ingrediënten van alcoholhoudende dranken, 43,2% in de energetische waarde en 37,9% in de voedingswaarde (Tricas-Sauras et al., 2015).
- Enkele vragenlijststudies laten zien dat consumenten weinig weten over de ingrediënten en de voedingswaarde (koolhydraten, calorieën en vetgehalte) van alcoholhoudende dranken (GfK Belgium, 2014; World Health Organization, 2017). Zo weet bijvoorbeeld driekwart van de volwassen consumenten in Nederland weinig over de ingrediënten en de voedingswaarde van verschillende alcoholhoudende dranken (GfK Belgium, 2014).

Kader 4. Productinformatie op etiketten van alcoholhoudende dranken volgens experts

De meerderheid van de voor dit rapport geïnterviewde experts (gezondheidsrecht en voeding) geven aan voorstander te zijn van het verplicht vermelden van productinformatie (ingrediënten, voedingswaarde én het aantal standaardglazen per verpakking) op etiketten van alcoholhoudende dranken. De volgende redenen worden door experts genoemd: consumenten hebben het recht om geïnformeerd te worden over wat er in het product zit (zie artikel 169, lid 1, VWEU) (European Commission, 2016); productinformatie kan de bewustwording over de ingrediënten en de voedingswaarde van alcoholhoudende dranken vergroten; het vermelden van productinformatie is al verplicht voor verpakte levensmiddelen.

Enkele experts op het gebied van alcoholbeleid zien het verplicht vermelden van productinformatie op alcoholhoudende dranken als potentieel risico, terwijl hier uit onderzoek geen aanwijzingen voor zijn. Zo zouden alcoholhoudende dranken hierdoor als 'gewone' producten gezien kunnen worden, terwijl ze vanuit een gezondheidsperspectief 'geen gewone producten' zijn, gezien hun kankerverwekkende, psychoactieve en verslavende werking. Hierbij wordt wel aangegeven dat het vermelden van de energetische waarde wellicht relevant is omdat specifieke groepen mensen voor deze informatie gevoelig zijn. Daarnaast zou het vermelden van productinformatie kunnen bijdragen aan het misleidende beeld dat er een gezond alternatief bestaat voor alcoholhoudende dranken, doordat producten beter met elkaar vergeleken kunnen worden. Bovendien wordt aangegeven dat het vermelden van productinformatie ingezet kan worden in de verkoopboodschap van alcoholhoudende dranken ofwel als marketingtool. Tot slot werd er benoemd dat er door het vermelden van productinformatie minder ruimte op de etiketten overblijft voor het vermelden van gezondheidsinformatie en -waarschuwingen, die belangrijker worden gevonden.

3.4.2 Effecten van gezondheidsinformatie en -waarschuwingen op etiketten van alcoholhoudende dranken

De effecten van gezondheidsinformatie en -waarschuwingen op etiketten van alcoholhoudende dranken op alcoholgebruik zijn inconsistent, maar ze hebben wel effecten op consumentenbewustzijn en de intentie om minder alcohol te drinken.

- Systematische reviews onder de algemene volwassen bevolking laten zien dat het vermelden van gezondheidsinformatie en -waarschuwingen op etiketten van alcoholhoudende dranken een klein effect hebben op het verminderen van het alcoholgebruik én het bewustzijn over de inhoud van deze waarschuwingen kan vergroten (Robinson et al., 2020; Wilkinson & Room, 2009).
- Een systematische review onder volwassenen toont aan dat het vermelden van gezondheidsinformatie en -waarschuwingen op etiketten van alcoholhoudende dranken geen direct effect heeft op een afname in het alcoholgebruik (Hassan & Shiu, 2018). Wel lijken deze waarschuwingen een belangrijk middel om kennis te verspreiden dat alcohol een gevaarlijk product is (Anderson et al., 2009; Stockwell et al., 2020).

- Een systematische review onderzocht wat het effect is van etiketten op levensmiddelen en alcoholhoudende dranken op wat mensen kopen en consumeren (Clarke et al., 2020). Uit twee studies van deze review blijkt dat gezondheidsinformatie en -waarschuwingen op etiketten van alcoholhoudende dranken leiden tot het langzamer drinken van alcoholhoudende dranken (Stafford & Salmon, 2017) én het kiezen van niet-alcoholhoudende dranken (Clarke et al., 2021). Beide studies werden uitgevoerd in een onderzoekslaboratorium en zijn nog niet herhaald in de praktijk.
- De meest recente systematische review richtte zich op studies die de effecten van gezondheidsinformatie en -waarschuwingen op etiketten van alcoholhoudende dranken op verschillende uitkomsten onderzocht (bijvoorbeeld cognities, bewustwording en gedrag). De etiketten waarop de waarschuwingen getoond werden, werden speciaal ontwikkeld voor het onderzoek. Van de 27 studies had zeventig procent van de etiketten waarschuwingen op het thema alcohol en kanker. Andere thema's van de waarschuwingen waren: hartziekte, hersenschade, mentale gezondheid, alcoholgebruik tijdens de zwangerschap en rijden onder invloed. De auteurs concluderen dat alcohol etikettering gezien moet worden als een middel om bewustwording over alcohol schade te vergroten én een onderdeel vormt van een bredere alcoholpreventiestrategie (Kokole et al., 2021).
- Een vragenlijststudie onder ongeveer 1700 volwassenen laat zien dat gezondheidswaarschuwingen met roterende boodschappen op het thema alcohol en kanker de intentie om minder alcohol te drinken vergroten, ook bij risicovolle drinkers. De boodschap 'Alcohol vergroot het risico op darmkanker' bleek het effectiefst (Pettigrew et al., 2016).

Om de effecten van gezondheidsinformatie en -waarschuwingen op etiketten van alcoholhoudende dranken te onderzoeken werd een experimentele studie in Canada uitgevoerd (Vallance et al., 2020).

- De studie vond plaats onder ongeveer 2000 volwassenen. Er waren twee groepen: een experimentele groep van enkele steden waar opvallende en afzonderlijke waarschuwingen op etiketten van alcoholhoudende dranken werden geplakt en een controlegroep van enkele steden zonder vermelding van waarschuwingen op etiketten van alcoholhoudende dranken.
- De resultaten lieten zien dat waarschuwingen ervoor kunnen zorgen dat mensen meer kennis hebben over de risico's van alcoholgebruik, zoals de relatie tussen alcohol en kanker (Hobin 2020). Ook verhoogden de etiketten de kennis over een standaardglas alcohol, advies over hoeveel alcohol 'veilig' geconsumeerd kan worden per dag en een zelfgerapporteerde vermindering in het alcoholgebruik na negen en 15 maanden follow-up (Hobin et al., 2020; Schoueri-mychasiw et al., 2020; Schoueri-Mychasiw et al., 2021; Zhao et al., 2020). De hoeveelheid aandacht die respondenten hadden voor de etiketten en de mate waarin ze spraken over de boodschappen in de waarschuwingen speelden hierin een belangrijke rol (zie Figuur 5).
- Het bovenstaande onderzoek kreeg te maken met weerstand vanuit de alcoholindustrie en werd aangevochten bij de rechter. De alcoholindustrie beweerde dat de gezondheidswaarschuwingen op de etiketten van de alcoholhoudende dranken schadelijk zouden zijn voor de merkidentiteit van de producten. Dit zorgde ervoor dat de in beginsel acht maanden durende interventie al gestopt werd na één maand en na een aantal maanden aangepast verder ging (zonder waarschuwing over alcohol en kanker). Hierdoor duurde

de interventie uiteindelijk ongeveer vier maanden. Door deze verkorte interventieduur kan het zijn dat de resultaten verzwakt zijn. Hiermee dient rekening te worden gehouden bij de interpretatie van de resultaten en de conclusies van de gedane onderzoeken.

Figuur 5. Van links naar rechts productinformatie en gezondheidsinformatie en -waarschuwingen op etiketten van alcoholhoudende dranken in Canada over: 1) alcohol en kanker; 2) het Canadees drinkadvies: drink maximaal twee (vrouwen) of drie (mannen) glazen alcohol per dag en drink twee of meer dagen per week geen alcohol³; 3) het aantal standaardglazen per verpakking.

Onderzoek naar de effecten van alcohol etikettering is voornamelijk uitgevoerd onder de algemene bevolking. Onderzoek onder specifieke (risico)groepen is beperkt.

- Mensen met verschillende demografische kenmerken hebben verschillende voorkeuren met betrekking tot alcohol etikettering (Annunziata et al., 2016). Zo hebben volwassenen met een hoge sociaaleconomische status (SES) meer behoefte aan de voedingswaarde op het etiket van een fles wijn dan volwassenen met een lage SES (Annunziata et al., 2016). Vergeleken met volwassenen met een hoge SES, gaven volwassenen met een lage SES de voorkeur aan een grafische in plaats van een tekstuele weergave van de voedingswaarde. Vrouwen hadden meer behoefte aan gedetailleerde informatie over de voedingswaarde dan mannen.
- In een recente experimentele studie werden jongeren tussen 10 en 17 jaar bevestigd over hun ervaringen met gezondheidsinformatie en -waarschuwingen op etiketten van alcoholhoudende dranken. Het blijkt dat jongeren door waarschuwingen negatiever denken over alcohol. Daarnaast drinkt de groep jongeren van 15 jaar en ouder minder na het zien van deze waarschuwingen (Morgenstern et al., 2021). Ook blijkt uit deze studie dat het combineren van een tekstuele waarschuwing met een pictogram effectiever was dan alleen de tekstuele waarschuwing.

3 Het Nederlandse drinkadvies: drink niet of niet meer dan één glas alcohol per dag, ongeacht je geslacht. In Nederland bevat één standaardglas alcohol tien gram pure alcohol.

Er is overtuigend bewijs dat gezondheidsinformatie en -waarschuwingen op etiketten van tabaksproducten effectief zijn in het verhogen van kennis over rookschade en het verminderen van rookgedrag. Daarbij zijn er belangrijke *lessons learned* verkregen voor waarschuwingen op etiketten van alcoholhoudende dranken.

- Ondanks dat tabak en alcohol verschillende genotmiddelen zijn, kunnen er parallellen getrokken worden gezien hun verslavende werking. Zo hadden tabaksverpakkingen in Nederland tot 1 oktober 2020 eenzelfde soort branding als alcoholverpakkingen, zoals handelsmerken, logo's, kleuren, grafische afbeeldingen en designelementen (Nationaal Expertisecentrum Tabaksontmoediging, 2019). Sinds 1 oktober 2020 zijn neutrale verpakkingen (*plain packaging*) op tabaksproducten verplicht. Er is over de effecten van gezondheidsinformatie en -waarschuwingen op etiketten van tabaksproducten op bewustzijn en rookgedrag veel bekend. Zo weten we dat een betere zichtbaarheid van waarschuwingen en neutrale verpakkingen geassocieerd zijn met een slechtere smaakbeleving van tabaksproducten, verminderde aantrekkelijkheid en een hogere perceptie van rookschade (Nationaal Expertisecentrum Tabaksontmoediging, 2019).
- Uit onderzoek naar de effecten van gezondheidsinformatie en -waarschuwingen op etiketten van tabaksproducten blijkt dat de aard (tekstuele boodschap of foto), de grootte, de levendigheid en de plaatsing van de waarschuwing belangrijke factoren zijn voor het trekken van aandacht, de bewustwording en het veranderen van het rookgedrag van consumenten (Wilkinson et al., 2009).
- Uit een systematische review blijkt dat gezondheidsinformatie en -waarschuwingen bijdragen aan het bewustzijn van de risico's van roken (Wilkinson et al., 2009). Het plaatsen van schokkende foto's op etiketten van tabaksproducten lijkt meer effect te hebben dan tekstuele waarschuwingen. Met betrekking tot de grootte van de waarschuwingen geldt over het algemeen: 'hoe groter, hoe beter', zodat de boodschap beter onthouden wordt en de gezondheidsrisico's van roken hoger worden ingeschat. Daarnaast concludeert deze review dat waarschuwingen zo duidelijk en levendig mogelijk dienen te zijn. Ten slotte dienen de waarschuwingen op de voorkant, in het zicht, geplaatst te worden.
- Een andere systematische review van 94 artikelen laat zien dat het tonen van afschrikwekkende plaatjes en fotografische/pictografische gezondheidsinformatie en -waarschuwingen op etiketten van tabaksproducten, gecombineerd met roterende (verschillende) korte duidelijke boodschappen in tekst het meest effectief zijn in het vergroten van kennis over rookschade en het stoppen met roken (Hammond, 2011).
- Een systematische review onder 22 vragenlijststudies die zich richtten op bewustzijn en rookgedrag laat zien dat het versterken van gezondheidsinformatie en -waarschuwingen (e.g., verbeteren van teksten en fotografische waarschuwingen) op etiketten van tabaksproducten geassocieerd is met het trekken van aandacht van consumenten én motivatie om te stoppen (Noar et al., 2017). Hieruit werd geconcludeerd dat waarschuwingen op etiketten van tabaksproducten bijdragen aan een toename van kennis over de gezondheidsrisico's van roken en een afname van rookgedrag.

3.4.3 Inhoud en het uiterlijk van etiketten op alcoholhoudende dranken

Gebaseerd op onderzoek en meningen van diverse experts wordt aangeraden om de volgende vijf onderdelen te vermelden op etiketten van alcoholhoudende dranken (Annunziata et al., 2016; Jané-Llopis et al., 2020; Martin-Moreno et al., 2013; World Health Organization, 2017):

1. Ingrediënten
2. Voedingswaarde (ten minste calorieën) (Martin-Moreno et al., 2013)
3. Informatie over het aantal standaardglazen per verpakking (Schoueri-Mychasiw et al., 2021)
4. Definities van acceptabele hoeveelheden per dag (standaardglazen alcohol)
5. Gezondheidsinformatie en -waarschuwingen.
  - Thema's waarop waarschuwingen betrekking kunnen hebben zijn (zie Figuur 6):
    - Alcoholgebruik en lichamelijke (gezondheids)schade voor het individu, zoals kanker of levercirrose;
    - Alcoholgebruik en mentale (gezondheids)schade voor het individu, zoals depressie of alcoholafhankelijkheid;
    - Alcoholgebruik en (gezondheids)schade voor (anderen in) de maatschappij, zoals het (on)geboren kind door alcoholgebruik tijdens de zwangerschap of verkeerslachtoffers door alcoholgebruik.
  - Gezondheidsinformatie en -waarschuwingen kunnen gecombineerd worden met aanbevelingen voor actie die in kleinere letters worden weergegeven, bijvoorbeeld 'Als u zich zorgen maakt over uw alcoholgebruik, bel dan [hulpnummer met telefoonnummer] of bezoek [website]' (World Health Organization, 2017).
  - Door experts op het gebied van alcoholbeleid, consumentengedrag, gezondheidsrecht en voeding worden verschillende thema's van gezondheidsinformatie en -waarschuwingen in verschillende mate belangrijk gevonden (zie Kader 5).

Figuur 6. Voorbeelden van verschillende thema's van gezondheidsinformatie en -waarschuwingen op etiketten van alcoholhoudende dranken weergegeven in pictogrammen en teksten (WHO, 2017).

Kader 5. Inhoud en uiterlijk van gezondheidsinformatie en -waarschuwingen volgens experts

Alle geïnterviewde experts geven aan voorstander te zijn van een verplichte vermelding van gezondheidsinformatie en -waarschuwingen op etiketten van alcoholhoudende dranken. De volgende redenen worden door experts benoemd: consumenten hebben het recht om geïnformeerd te worden over de mogelijke risico's van alcohol (zie artikel 169, lid 1, VWEU) (European Commission, 2016); waarschuwingen kunnen bijdragen aan het verminderen van alcoholgebruik; waarschuwingen kunnen het gesprek over de risico's van alcohol stimuleren; waarschuwingen kunnen voor specifieke doelgroepen effectief zijn, bijvoorbeeld het zwangerschapspictogram voor vrouwen die zwanger willen worden of zijn.

De experts werd gevraagd in welke mate zij het belangrijk vinden om onderstaande thema's van gezondheidsinformatie en -waarschuwingen op etiketten van alcoholhoudende dranken te zetten.

- 1. Alcohol en zwangerschap.** Dit thema wordt door alle experts belangrijk gevonden om bewustwording over alcohol schade te verhogen. Alcoholgebruik tijdens de zwangerschap is schadelijk voor het (on)geboren kind.
- 2. Alcohol en gezondheidsrisico's.** Dit thema wordt door de meerderheid van de experts belangrijk gevonden om bewustwording over alcohol schade te verhogen. Het is een thema waar de meerderheid van de volwassen Nederlanders nog weinig kennis over heeft, met name over het risico van alcoholgebruik op verschillende kankersoorten (Schouten et al., 2021).
- 3. Richtlijnen laag-risico gebruik.** Dit thema wordt door de meerderheid van de experts belangrijk gevonden om bewustwording over alcohol schade te verhogen. Wel vroegen enkele experts zich af in hoeverre mensen hun gedrag door deze kennis laten veranderen.
- 4. Alcohol en mentale gezondheid.** Dit thema wordt door sommige experts belangrijk gevonden en door andere experts minder belangrijk. Eén expert op het gebied van alcoholbeleid gaf aan dat mensen recht hebben op deze kennis, maar dat de focus van waarschuwingen op de lichamelijke gezondheid dient te liggen, aangezien daarover sterkere evidentie bestaat.
- 5. Besturen onder invloed (inclusief zware machines).** Dit thema wordt door sommige experts belangrijk gevonden en door andere experts minder belangrijk. Enerzijds gaan experts ervan uit dat het bewustzijn over besturen onder invloed al voldoende is door bijvoorbeeld de BOB-campagne. Anderzijds geven experts aan dat vermelding van dit thema op etiketten van alcoholhoudende dranken consumenten eraan kan herinneren dat het belangrijk is om niet te besturen onder invloed.
- 6. Alcoholgebruik door minderjarigen.** Dit thema wordt als waarschuwing door sommige experts belangrijk gevonden en door andere experts minder belangrijk. Enerzijds wordt het belangrijk gevonden om te informeren. Anderzijds wordt het niet belangrijk gevonden, omdat het wettelijk strafbaar is voor minderjarigen om op publieke plekken alcoholhoudende dranken in hun bezit te hebben.

Experts geven aan dat er verschillende waarschuwingen op etiketten van alcoholhoudende dranken vermeld dienen te worden, zodat de boodschappen van de waarschuwingen opvallen en bediscussieerd worden (dit is ook bij tabak het geval). Verder geven experts op het gebied van gezondheidsrecht en voeding aan dat de waarschuwingen groot, prominent (aan de

voorkant) en levendig weergegeven dienen te worden. Qua kleur geven experts op het gebied van alcoholbeleid en gezondheidsrecht aan felle kleuren te gebruiken, of signaalkleuren zoals bij de campagne 'Drank maakt meer kapot dan je lief is' uit de jaren negentig (paars). Andere experts op het gebied van consumentenwelzijn en voeding geven aan om waarschuwingen net als bij tabaksproducten uniform en onaantrekkelijk te presenteren. Hierdoor is er ook minder ruimte voor marketing op de verpakkingen van alcoholhoudende dranken. Als kanttkening geeft één expert op het gebied van consumentenwelzijn aan dat neutrale verpakkingen zonder enige vorm van 'branding' - handelsmerken, logo's, kleuren, afbeeldingen en design elementen -, behalve de merknaam die een standaard lettertype en lettergrootte heeft zoals bij tabaksproducten in sommige landen is ingevoerd, momenteel moeilijk uitvoerbaar is op verpakkingen van alcoholhoudende dranken.

Uit onderzoek komt ook naar voren dat het belangrijk is om rekening te houden met vijf factoren om te zorgen dat etiketten van alcoholhoudende dranken begrepen worden (Argo & Main, 2004):

1. Aandacht (of consumenten op de hoogte zijn van de aanwezigheid van de waarschuwing)
2. Lezen en begrijpen (of consumenten de inhoud van de waarschuwing lezen en begrijpen na het opmerken)
3. Herinneren (of consumenten de informatie in de waarschuwing onthouden)
4. Oordelen (of de waarschuwing invloed heeft op de overtuigingen van consumenten)
5. Gedragsnaleving (of consumenten hun gedrag aanpassen naar aanleiding van de etiketten)

Bovendien is het belangrijk rekening te houden met de volgende visuele aspecten van alcoholetikettering:

- **Zichtbaarheid.** De zichtbaarheid van alcoholetikettering is belangrijk. Dit blijkt uit een vragenlijststudie onder 3400 jongeren uit het Verenigd Koninkrijk: twee derde van de jonge drinkers (waaronder de helft van de zware drinkers) tussen de 11 en 19 jaar hadden geen productinformatie of gezondheidsinformatie en -waarschuwingen gezien terwijl deze wel op het etiket stonden (Critchlow et al., 2020).
- **Opvallendheid.** In een studie waar *eye-trackers* gebruikt werden om aandacht voor etiketten van alcoholhoudende dranken te meten, bleek dat gezondheidsinformatie en -waarschuwingen die gebruik maken van pictogrammen die niet opvallen, ook niet gelezen worden en daardoor geen effect hebben op intenties om minder alcohol te drinken (Kersbergen & Field, 2017).
- **Variatie.** Een variatie van gezondheidsinformatie en -waarschuwingen (i.e., verschillende waarschuwingen op verschillende verpakkingen) voorkomt gewenning en zorgt ervoor dat de boodschap van de waarschuwing zijn impact behoudt (Jané-Llopis et al., 2020). De waarschuwingen dienen een standaardformaat en ontwerp te hebben, ongeacht het merk van de alcoholhoudende dranken. Hierdoor wordt de zichtbaarheid bevorderd.
- **Grafische weergave.** Studies op het gebied van tabaksproducten lieten zien dat grafische gezondheidsinformatie en -waarschuwingen (pictogrammen/afschrikwekkende foto's) de voorkeur hebben boven tekstuele waarschuwingen (Annunziata et al., 2016; Hall et al., 2020; Ma, 2021). Het combineren van grafische en tekstuele gezondheidsinformatie en -waarschuwingen bleek ook effectief.

De WHO heeft de volgende richtlijnen voor alcoholetikettering geformuleerd (Jané-Llopis et al., 2020) (zie Kader 6).

Kader 6. WHO-richtlijnen voor vormgeving van etiketten van alcoholhoudende dranken

1. Opname van de ingrediënten en de voedingswaarde (zoals calorieën) op etiketten van alcoholhoudende dranken.
2. Verstrekking van informatie omtrent de effecten van alcoholgebruik op de lichamelijke en mentale gezondheid van het individu.
3. Het gebruik van de volgende (visuele) eigenschappen op de etiketten:
  - Het etiket wordt op een standaardlocatie op de verpakking geplaatst.
  - De grootte van het etiket wordt bepaald als een minimumpercentage van de grootte van de verpakking.
  - Er worden roterende boodschappen gebruikt (i.e., verschillende boodschappen op verschillende verpakkingen) met voldoende levendigheid en kracht om de aandacht van consumenten te trekken.
  - Teksten zijn duidelijk gescheiden van andere informatie op het etiket (bijvoorbeeld in kaders met dikke randen, zie tabaksproducten).
  - Teksten worden in hoofdletters en vet gedrukt weergegeven: de tekstgrootte moet hetzelfde zijn als andere informatie op de verpakking.
  - Teksten verschijnen op een contrasterende achtergrond (bijvoorbeeld rood op wit).
  - Teksten dienen geschreven te zijn in de officiële taal/talen van het land waar het product wordt verkocht.
  - De gebruikte afbeeldingen zijn informatief en afkomstig uit lopende campagnes.
  - Volksgezondheidsinstanties kunnen adviseren over de inhoud van de boodschappen.

4 Discussie

In dit rapport is de mogelijkheid van verplichte etikettering van alcoholhoudende dranken in Nederland beschreven. Hiervoor is een literatuurstudie gedaan en zijn interviews gehouden met Nederlandse experts op het gebied van alcoholbeleid, consumentengedrag, gezondheidsrecht en voeding.

Alcohol etikettering is in Nederland, net als in veel landen van de WHO Europese Regio en de EU niet verplicht, terwijl het door de WHO wel wordt aangeraden in hun wereldwijde strategie om schadelijk alcoholgebruik te verminderen (World Health Organization, 2010; Jané-Llopis et al., 2020). Momenteel zijn er geen internationale afspraken om schadelijk alcoholgebruik tegen te gaan waardoor een verplichte basis ontbreekt voor het invoeren van alcohol etikettering (Toebes et al., 2019). Slechts één EU-land (Ierland) en acht niet-EU-landen in de WHO Europese regio (Armenië, Israël, Kazachstan, Kirgizië, Moldavië, Noorwegen, Rusland en Wit-Rusland) hebben verplichte etikettering van alcoholhoudende dranken ingevoerd en voldoen daarmee aan de aanbevelingen van de WHO (Jané-Llopis et al., 2020). Nederland loopt in vergelijking met andere landen achter op het gebied van alcohol etikettering, aangezien alcoholhoudende dranken zijn vrijgesteld van vermelding van de ingrediënten, de voedingswaarde en gezondheidsinformatie en -waarschuwingen op hun etiketten. Wel is er zelfregulering vanuit verschillende partijen binnen de alcoholsector om productinformatie en gezondheidsinformatie en -waarschuwingen op etiketten van alcoholhoudende dranken te vermelden. Zelfregulering wordt echter nog te weinig in de praktijk toegepast en is onvoldoende effectief (Alcohol Health Alliance, 2020; Petticrew et al., 2016; Public Health England, 2016).

Op basis van de resultaten uit de literatuurstudie en de interviews blijkt dat het mogelijk is om alcohol etikettering verplicht te stellen in Nederland. Er is nog weinig onderzoek gepubliceerd naar de effecten van productinformatie op etiketten van alcoholhoudende dranken op het alcoholgebruik, mede doordat deze informatie nog weinig wordt vermeld (Robinson et al., 2020). Er is vanuit (Nederlandse) consumenten wel behoefte aan en draagvlak voor het vermelden van productinformatie op etiketten van alcoholhoudende dranken (Grunert et al., 2018; Annunziata et al., 2015; Himmelsbach et al., 2014; Vecchio et al., 2018). Daarnaast wijst onderzoek uit dat gezondheidsinformatie en -waarschuwingen op etiketten van alcoholhoudende dranken leiden tot meer consumentenbewustzijn over alcohol(schade), de intentie om minder alcohol te drinken vergroten én alcoholgebruik verminderen (Robinson et al., 2020; Wilkinson & Room, 2009; Al et al., 2020; Hobin et al., 2020; Schoueri-myhasiw et al., 2020; Schoueri-Myhasiw et al., 2021). Alcohol etikettering kan dus bijdragen aan het behalen van de doelstellingen die in het NPA Problematisch Alcoholgebruik zijn gesteld (Ministerie van Volksgezondheid Welzijn en Sport, 2018). De geïnterviewde experts onderstrepen het belang van verplichte alcohol etikettering door te wijzen op het recht van consumenten op (gezondheids)informatie over producten waardoor zij beter afgewogen keuzes kunnen maken. Dit recht kan worden vastgesteld in artikel 169, lid 1, van het Verdrag betreffende de werking van de EU (VWEU) over consumentenbescherming. Hierin staat dat *'Om de belangen*

van de consumenten te bevorderen en een hoog niveau van consumentenbescherming te waarborgen, draagt de Unie bij tot de bescherming van de gezondheid, de veiligheid en de economische belangen van de consumenten alsmede tot de bevordering van hun **recht op voorlichting** en vorming, en hun recht van vereniging om hun belangen te behartigen' (European Commission, 2016). Enerzijds hebben consumenten het recht om geïnformeerd te worden over wat er in het product zit. Dit recht van consumenten wordt al decennia lang verplicht toegepast op verpakte levensmiddelen, maar niet op alcoholhoudende dranken, terwijl beide soorten producten vanuit economisch of marktperspectief als gelijken worden beschouwd (Toebes et al., 2019). Anderzijds, hebben consumenten het recht om geïnformeerd te worden over de mogelijke risico's van alcohol. Bovendien lijkt de timing voor verplichte alcoholetikettering gunstig te zijn, gezien het Europees kader van waaruit Nederland kan werken, zoals het Europees Kankerbestrijdingsplan (European Commission, 2021). Daarbij is het van belang om de internationale ontwikkelingen op het gebied van alcoholetikettering goed in de gaten te houden en lering te trekken uit landen die dit beleid al wettelijk hebben ingevoerd (*best practices*). Tenslotte bestaan er heldere WHO-richtlijnen voor etikettering van alcoholhoudende dranken die het implementatieproces in Nederland kunnen bevorderen.

4.1 Aanbevelingen voor implementatie van verplichte alcoholetikettering in Nederland

Op basis van de verzamelde informatie uit dit rapport doen wij de volgende aanbevelingen voor het implementeren van verplichte alcoholetikettering in Nederland.

- Vermijd zelfregulering van alcoholetikettering, aangezien verplichte alcoholetikettering effectiever is in het vergroten van de bewustwording over alcohol schade. Indien zelfregulering toch wordt toegepast, zorg dan voor vermelding van zowel productinformatie (ingrediënten en voedingswaarde) als gezondheidsinformatie en -waarschuwingen waarin de WHO-richtlijnen voor vormgeving van de etiketten van alcoholhoudende dranken worden opgevolgd.
- Volg zoveel mogelijk de WHO-richtlijnen voor de vormgeving van etiketten van alcoholhoudende dranken (zie Kader 6).
- Volg zoveel mogelijk de EU-richtlijnen om ervoor te zorgen dat informatie op etiketten van alcoholhoudende dranken in Nederland overeenkomen met de richtlijnen die de EC in 2023 wil aannemen (Kaczmarek et al., 2017).
- Versterk faciliterende factoren (zoals politieke wil) en houd rekening met barrières zoals oppositie vanuit de alcoholsector en vrijhandelsverdragen.
- Houd rekening met implementatiekosten voor de overheid (e.g., handhaving) bij het invoeren van alcoholetikettering. Daarnaast zijn er diverse implementatiekosten voor de alcoholsector, zoals het ontwerpen van nieuwe etiketten en laboratoria kosten om de voedingswaarde te bepalen (Pabst et al., 2019).
- Volg (inter)nationaal onderzoek naar de ontwikkeling, evaluatie en implementatie van alcoholetikettering en trek hier lering uit.

4.2 Conclusie

Het is mogelijk om alcoholetikettering verplicht te stellen in Nederland. Als onderdeel van een breder pakket aan maatregelen, kan alcoholetikettering de bewustwording over alcohol schade vergroten én alcoholgebruik verminderen en daarmee bijdragen aan het behalen van de doelstellingen van het NPA Problematisch Alcoholgebruik. Er is vanuit (Nederlandse) consumenten behoefte aan en draagvlak voor vermelding van productinformatie (ingrediënten en voedingswaarde) en gezondheidsinformatie en -waarschuwingen op etiketten van alcoholhoudende dranken. Daarnaast hebben consumenten het recht op (gezondheids) informatie over producten (zie artikel 169, lid 1, VWEU) (European Commission, 2016). Momenteel wordt dit recht toegepast op verpakte levensmiddelen, maar bestaat er een uitzondering voor alcoholhoudende dranken. Bovendien zijn er aanwijzingen dat verplichte alcoholetikettering effectiever is dan zelfregulering door de alcoholindustrie, die tot dusver consumenten geen adequate informatie over hun producten hebben gegeven. Bij mogelijke invoering van zowel productinformatie als gezondheidsinformatie en -waarschuwingen is het belangrijk om internationaal onderzoek te volgen, lering te trekken uit landen die dit beleid al wettelijk hebben ingevoerd (zowel binnen als buiten Europa) en EU- en WHO-richtlijnen te volgen met betrekking tot de inhoud en de vormgeving van etiketten.

Referenties

- Alcohol Beverage Federation of Ireland. (2017). *Socio-economic impacts of proposed regulations under the Public Health (Alcohol) Bill. Final report to the Alcohol Beverage Federation of Ireland*. Alcohol Beverage Federation of Ireland. <https://www.drugsandalcohol.ie/27197/>.
- Alcohol Health Alliance. (2020). *Drinking in the dark: How alcohol labelling fails consumers - Alcohol Health Alliance*. <https://ahauk.org/resource/drinking-in-the-dark/>.
- Anderson, P., & Baumberg, B. (2006). *EUROPEAN COMMISSION Alcohol in Europe A public health perspective A report for the European Commission*. <http://www.eurocare.org/btg/countryreports/index.html>.
- Anderson, P., Chisholm, D., & Fuhr, D. C. (2009). Effectiveness and cost-effectiveness of policies and programmes to reduce the harm caused by alcohol. *The Lancet*, 373(9682), 2234–2246. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(09\)60744-3](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(09)60744-3).
- Annunziata, A., Pomarici, E., Vecchio, R., & Mariani, A. (2015). European consumers' interest toward nutritional information on wine labeling: A cross-country analysis. *BIO Web of Conferences*, 5, 04003. <https://doi.org/10.1051/bioconf/20150504003>.
- Annunziata, A., Pomarici, E., Vecchio, R., & Mariani, A. (2016). Nutritional information and health warnings on wine labels: Exploring consumer interest and preferences. *Appetite*, 106, 58–69. <https://doi.org/10.1016/j.appet.2016.02.152>.
- Argo, J. J., & Main, K. J. (2004). Meta-analyses of the effectiveness of warning labels. *Journal of Public Policy and Marketing*, 23(2), 193–208. <https://doi.org/10.1509/jppm.23.2.193.51400>.
- Battista, K., & Leatherdale, S. T. (2017). Estimating how extra calories from alcohol consumption are likely an overlooked contributor to youth obesity. *Health Promotion and Chronic Disease Prevention in Canada*, 37(6), 194–200. <https://doi.org/10.24095/hpcdp.37.6.03>.
- Carlsberg. (2018). *Sustainability Report 2018*. <https://www.carlsberggroup.com/media/28929/carlsberg-sustainability-report-2018.pdf>.
- Clarke, N., Blackwell, A. K. M., De-loyde, K., Pechey, E., Hobson, A., Pilling, M., Morris, R. W., Marteau, T. M., & Hollands, G. J. (2021). Health warning labels and alcohol selection: a randomised controlled experiment in a naturalistic shopping laboratory. *Addiction*, 1–13. <https://doi.org/10.1111/add.15519>.
- Clarke, N., Pechey, E., Kosıte, D., König, L. M., Mantzari, E., Blackwell, A. K. M., Marteau, T. M., & Hollands, G. J. (2020). Impact of health warning labels on selection and consumption of food and alcohol products: systematic review with meta-analysis. *Health Psychology Review*, 1–24. <https://doi.org/10.1080/17437199.2020.1780147>.
- Coomber, K., Martino, F., Barbour, I. R., Mayshak, R., & Miller, P. G. (2015). Do consumers 'Get the facts'? A survey of alcohol warning label recognition in Australia. *BMC Public Health* 2015 15:1, 15(1), 1–9. <https://doi.org/10.1186/S12889-015-2160-0>.
- Critchlow, N., Jones, D., Moodie, C., MacKintosh, A. M., Fitzgerald, N., Hooper, L., Thomas, C., & Vohra, J. (2020). Awareness of product-related information, health messages and warnings on alcohol packaging among adolescents: A cross-sectional survey in the United Kingdom. *Journal of Public Health (United Kingdom)*, 42(3), 223–230. <https://doi.org/10.1093/pubmed/fdz080>.

- Diageo. (2016). *Diageo Consumer Information Standards – Summary*. <https://www.diageo.com/en/investors/financial-results-and-presentations/diageo-consumer-information-standards-summary/>.
- Dimova, E. D., & Mitchell, D. (2020). Rapid literature review on the impact of health messaging and product information on alcohol labelling. *Drugs: Education, Prevention and Policy*, 1–14. <https://doi.org/10.1080/09687637.2021.1932754>.
- Euractiv. (2018). *Commission: There are legal issues with industry's proposal on alcohol labelling – EURACTIV.com*. <https://www.euractiv.com/section/alcohol/news/commission-there-are-legal-issues-with-industrys-proposal-on-alcohol-labelling/>.
- European Cider and Fruit Wine Association. (2018). *Voluntary ingredient listing & Nutrition information: production process for cider and fruit wine*. https://wiki.openfoodfacts.org/images/a/a7/Fs_labelling-nutrition_legis_alcohol-self-regulatory-proposal_cider_en.pdf.
- European Commission. (2011). *EUR-Lex - 32011R1169 - EN - EUR-Lex*. Regulation (EU) No 1169/2011. <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2011/1169/oj%0Ahttps://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A32011R1169%0Ahttps://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/A>.
- European Commission. (2016). *EUR-Lex - 12016ME/TXT - EN - EUR-Lex*. Regulation (EU) No 2016/C 202/01. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/?uri=uriserv%3A0J.C_.2016.202.01.0001.01.NLD&toc=OJ%3AC%3A2016%3A202%3ATOC#C_2016202NL.01001301.
- European Commission. (2017). *Artikelen bij COM(2017)58 - Verplichte etikettering van de lijst van ingrediënten en de voedingswaardevermelding van alcoholhoudende dranken - EU monitor*. https://www.eumonitor.nl/9353000/1/j4nvhd fcs8bljza_j9vvik7m1c3gyxp/vkck8ivde5ze.
- European Commission. (2018). *Self-regulatory proposal from the european alcoholic beverages sectors on the provision of nutrition information and ingredients listing*. 1–12. https://ec.europa.eu/food/sites/food/files/safety/docs/fs_labelling-nutrition_legis_alcohol-self-regulatory-proposal_en.pdf.
- European Commission. (2021). *Europe's Beating Cancer Plan*. 58(12), 7250–7257. <https://doi.org/10.1128/AAC.03728-14>.
- European Communities. (2006). *Labelling: competitiveness, consumer information and better regulation for the EU*. <http://ec.europa.eu>.
- Expertisecentrum Alcohol. (2020). *Alcoholgebruik onder jongeren en volwassenen*. <https://www.trimbos.nl/docs/a7061215-a797-44cd-a558-7c1d56b166dd.pdf>.
- Fan, D., Liu, L., Xia, Q., Wang, W., Wu, S., Tian, G., Liu, Y., Ni, J., Wu, S., Guo, X., & Liu, Z. (2017). Female alcohol consumption and fecundability: A systematic review and dose-response meta-analysis. *Scientific Reports*, 7(1), 1–12. <https://doi.org/10.1038/s41598-017-14261-8>.
- Food Standards of Australian New Zealand (FSANZ). (2020). *Proposal P1050. Pregnancy warning labels on alcoholic beverages*. <https://www.foodstandards.gov.au/code/proposals/Documents/P1050%20Approval%20Report.pdf>.
- Foodwatch. (2021). *Alcohollobby houdt decennia lang duidelijker etiket tegen: Foodwatch NL*. <https://www.foodwatch.org/nl/current-nieuws/2021/alcohollobby-houdt-eerlijkere-etiketten-decennia-tegen/>.
- GfK Belgium. (2014). *Knowledge of ingredient and nutrition information of alcoholic beverages off-label information and its use* (Vol. 103, Issue 18). <https://brewersofeurope>.

org/uploads/mycms-files/documents/publications/2015/GfK report - CONSUMER INSIGHTS - FINAL.pdf.

- Grunert, K. G., Hieke, S., & Juhl, H. J. (2018). Consumer wants and use of ingredient and nutrition information for alcoholic drinks: A cross-cultural study in six EU countries. *Food Quality and Preference*, 63(May 2017), 107–118. <https://doi.org/10.1016/j.foodqual.2017.08.005>.
- Hall, M. G., Grummon, A. H., Lazard, A. J., Maynard, O. M., & Smith, L. (2020). Reactions to graphic and text health warnings for cigarettes, sugar- sweetened beverages, and alcohol: An online randomized experiment of US adults. *Preventive Medicine*, 137, 1–7. <https://doi.org/10.1016/j.ypmed.2020.106120>.
- Hammond, D. (2011). Health warning messages on tobacco products: a review. *Tobacco Control*, 20(5), 327–337. <https://doi.org/10.1136/tc.2010.037630>.
- Hassan, L. M., & Shiu, E. (2018). A systematic review of the efficacy of alcohol warning labels Insights from qualitative and quantitative research in the new millennium. *Journal of Social Marketing*, 8(3), 333–352. <https://doi.org/10.1108/JSOCM-03-2017-0020>.
- Heineken N.V. (2018). *Annual Report 2018*. <https://www.theheinekencompany.com/sites/theheinekencompany/files/Investors/AGM/hnv-pdf/heineken-nv-2018-annual-report.pdf>.
- Himmelsbach, E., Allen, A., & Mark, F. (2014). Study on the Impact of Food Information on Consumers ' Decision Making. In *EFSA Journal* (Vol. 1, Issue 12). https://ec.europa.eu/food/sites/food/files/safety/docs/labelling_legislation_study_food-info-vs-cons-decision_2014.pdf.
- Hobin, E., Schoueri-Mychasiw, N., Weerasinghe, A., Vallance, K., Hammond, D., Greenfield, T. K., McGavock, J., Paradis, C., & Stockwell, T. (2020). Effects of strengthening alcohol labels on attention, message processing, and perceived effectiveness: A quasi-experimental study in Yukon, Canada. *International Journal of Drug Policy*, 77, 102666. <https://doi.org/10.1016/j.drugpo.2020.102666>.
- Jané-Llopis, E., Kokole, D., Neufeld, M., Hasan, O. S. M., & Rehm, J. (2020). *What is the current alcohol labelling practice in the WHO European implementation of alcohol labelling policy?*.
- Jong, C., & Tuithof, M. (2021). Alcoholgebruik in Nederland - Kerncijfers 2020. In *Alcoholgebruik in Nederland - Kerncijfers 2020*. https://www.trimbos.nl/aanbod/webwinkel/product/inf110-alcoholgebruik-in-nederland-kerncijfers-2020?_ga=2.8537333.1945453616.1622102572-399561010.1602612472.
- Kaczmarek, A., Skar, M., & Tricas-Sauras, S. (2017). Alcohol labelling in Europe – overview of advocacy and policy developments. *European Journal of Public Health*, 27(suppl_3). <https://doi.org/10.1093/EURPUB/CKX187.260>.
- Kersbergen, I., & Field, M. (2017). Visual attention to alcohol cues and responsible drinking statements within alcohol advertisements and public health campaigns: Relationships with drinking intentions and alcohol consumption in the laboratory. *Psychology of Addictive Behaviors*, 31(4), 435–446. <https://doi.org/10.1037/adb0000284>.
- Kokole, D., Anderson, P., & Jané-Llopis, E. (2021). Nature and Potential Impact of Alcohol Health Warning Labels: A Scoping Review. *Nutrients* 2021, Vol. 13, Page 3065, 13(9), 3065. <https://doi.org/10.3390/NU13093065>.
- Kwok, A., Dordevic, A. L., Paton, G., Page, M. J., & Truby, H. (2019). Effect of alcohol consumption on food energy intake: A systematic review and meta-analysis. In *British Journal of Nutrition* (Vol. 121, Issue 5, pp. 481–495). <https://doi.org/10.1017/S0007114518003677>.

- Ma, Z. (2021). The Role of Narrative Pictorial Warning Labels in Communicating Alcohol-Related Cancer Risks. *Health Communication*, 1–9. <https://doi.org/10.1080/10410236.2021.1888456>.
- Mamluk, L., Edwards, H. B., Savović, J., Leach, V., Jones, T., Moore, T. H. M., Ijaz, S., Lewis, S. J., Donovan, J. L., Lawlor, D., Smith, G. D., Fraser, A., & Zuccolo, L. (2017). Low alcohol consumption and pregnancy and childhood outcomes: time to change guidelines indicating apparently 'safe' levels of alcohol during pregnancy? A systematic review and meta-analyses. *BMJ Open*, 7(7), e015410. <https://doi.org/10.1136/bmjopen-2016-015410>.
- Martin-Moreno, J. M., Harris, M. E., Breda, J., Møller, L., Alfonso-Sanchez, J. L., & Gorgojo, L. (2013). Enhanced labelling on alcoholic drinks: Reviewing the evidence to guide alcohol policy. In *European Journal of Public Health* (Vol. 23, Issue 6, pp. 1082–1087). Oxford Academic. <https://doi.org/10.1093/eurpub/ckt046>.
- Ministerie van Economische Zaken. (2017). *wetten.nl - Regeling wijn en olijfolie*. BWBR0035180. <https://wetten.overheid.nl/BWBR0035180/2017-01-01>.
- Ministerie van Volksgezondheid Welzijn en Sport. (2018). *Nationaal Preventieakkoord. Naar een gezonder Nederland*. <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/gezondheid-en-preventie/nationaal-preventieakkoord>.
- Morgenstern, M., Dumbili, E. W., Hansen, J., & Hanewinkel, R. (2021). Effects of alcohol warning labels on alcohol-related cognitions among German adolescents: A factorial experiment. *Addictive Behaviors*, 117, 106868. <https://doi.org/10.1016/j.addbeh.2021.106868>.
- Nationaal Expertisecentrum Tabaksontmoediging. (2019). *Factsheet generieke tabaksverpakkingen (plain packaging)*. <https://www.trimbos.nl/docs/209baee8-0a3a-43e4-a90d-a4b8bbb99bd8.pdf>.
- Nederlandse Brouwers. (2018). *Etiketteringshandleiding bij Verordening 1169/2011*. https://www.nederlandsebrouwers.nl/site/assets/files/1382/handleiding_nederlandse_brouwers_bij_etiketteringsverordening_1169-2011_februari_2018.pdf.
- Noar, S. M., Francis, D. B., Bridges, C., Sontag, J. M., Brewer, N. T., & Ribisl, K. M. (2017). Effects of Strengthening Cigarette Pack Warnings on Attention and Message Processing: A Systematic Review. *Journalism and Mass Communication Quarterly*, 94(2), 416–442. <https://doi.org/10.1177/1077699016674188>.
- NormecFoodcare. (2020). *Alcoholische dranken: wat moet er op het etiket?* <https://normecfoodcare.com/blog/alcoholische-dranken-wat-moet-er-op-het-etiket/>.
- Oostingh, E. C., Hall, J., Koster, M. P. H., Grace, B., Jauniaux, E., & Steegers-Theunissen, R. P. M. (2019). The impact of maternal lifestyle factors on periconception outcomes: a systematic review of observational studies. *Reproductive BioMedicine Online*, 38(1), 77–94. <https://doi.org/10.1016/j.rbmo.2018.09.015>.
- Pabst, E., Szolnoki, G., & Mueller Loose, S. (2019). How will mandatory nutrition and ingredient labelling affect the wine industry? A quantitative study of producers' perspectives. *Wine Economics and Policy*, 8(2), 103–113. <https://doi.org/10.1016/j.wep.2019.05.002>.
- Patra, J., Bakker, R., Irving, H., Jaddoe, V. W. V., Malini, S., & Rehm, J. (2011). Dose-response relationship between alcohol consumption before and during pregnancy and the risks of low birthweight, preterm birth and small for gestational age (SGA)-a systematic review and meta-analyses. *BJOG: An International Journal of Obstetrics and Gynaecology*, 118(12), 1411–1421. <https://doi.org/10.1111/j.1471-0528.2011.03050.x>.

- Petticrew, M., Douglas, N., Knai, C., Durand, M., Eastmure, E., & Mays, N. (2016). Health information on alcoholic beverage containers: has the alcohol industry's pledge in England to improve labelling been met? *Addiction (Abingdon, England)*, *111*(1), 51–55. <https://doi.org/10.1111/ADD.13094>.
- Pettigrew, S., Jongenelis, M. I., Glance, D., Chikritzhs, T., Pratt, I. S., Slevin, T., Liang, W., & Wakefield, M. (2016). The effect of cancer warning statements on alcohol consumption intentions. *Health Education Research*, *31*(1), 60–69. <https://doi.org/10.1093/HER/CYV067>.
- Portman Group. (2017). *Communicating alcohol and health-related information*. Alcohol Marketing Regulation Report 2017. <https://www.portmangroup.org.uk/wp-content/uploads/2019/09/Annual-Code-Report-2017-large.pdf>.
- Public Health England. (2016). *The Public Health Burden of Alcohol and the Effectiveness and Cost-Effectiveness of Alcohol Control Policies An evidence review The Public Health Burden of Alcohol and the Effectiveness and Cost-Effectiveness of Alcohol Control Policies: An evidence review 2 About Public Health England*. www.facebook.com/PublicHealthEngland.
- Rehm, J., & Shield, K. D. (2021). Alcohol Use and Cancer in the European Union. *European Addiction Research*, *27*(1), 1–8. <https://doi.org/10.1159/000507017>.
- Robinson, E., Humphreys, G., & Jones, A. (2020). Alcohol, calories and obesity: A rapid systematic review of consumer knowledge, support and behavioural effects of energy labelling on alcoholic drinks. *MedRxiv*, 1–42. <https://doi.org/10.1101/2020.08.25.20181479>.
- Royal Society for Public Health. (2018). *Labelling the Point: Towards better alcohol health information*. www.rsph.org.uk33cl/14.
- RVO. (2019). *Regels voor een wijnetiket. Vermeldingen voor wijnetiketten volgens Verordening EU 2019/33*.
- Scheideler, J. K., & Klein, W. M. P. (2018). *Awareness of the Link between Alcohol Consumption and Cancer across the World: A Review*. <https://doi.org/10.1158/1055-9965.EPI-17-0645>.
- Schoueri-Mychasiw, N., Weerasinghe, A., Stockwell, T., Vallance, K., Hammond, D., Greenfield, T. K., McGavock, J., & Hobin, E. (2021). Use as directed: do standard drink labels on alcohol containers help consumers drink (ir)responsibly? Real-world evidence from a quasi-experimental study in Yukon, Canada. *Drug and Alcohol Review*, *40*(2), 247–257. <https://doi.org/10.1111/dar.13165>.
- Schoueri-mychasiw, N., Weerasinghe, A., Vallance, K., & Stockwell, T. (2020). *Examining the impact of alcohol labels on awareness and knowledge of national drinking guidelines: A real-world study in Yukon, Canada*. *March*, 262–272.
- Schouten, F., Tuithof, M., van Hasselt, N., & Voogt, C. (2021). *Kennismonitor Alcohol 2020. Onderzoek onder volwassenen naar kennis over alcohol schade*. <https://www.alcoholinfo.nl/>.
- Shangguan, S., Afshin, A., Shulkin, M., Ma, W., Marsden, D., Smith, J., Saheb-Kashaf, M., Shi, P., Micha, R., Imamura, F., & Mozaffarian, D. (2019). A Meta-Analysis of Food Labeling Effects on Consumer Diet Behaviors and Industry Practices. In *American Journal of Preventive Medicine* (Vol. 56, Issue 2, pp. 300–314). Elsevier Inc. <https://doi.org/10.1016/j.amepre.2018.09.024>.

- Spirits sector. (2018). *Spirits sector annex to the self-regulatory proposal from the European alcoholic beverages sectors on the provision of nutrition information and ingredients listing*. <https://spirits.eu/upload/files/publications/SPIRITS%20ANNEX%20to%20the%20SR%20proposal%20from%20the%20European%20alcoholic%20beverage%20sector%20on%20NI%20and%20IL.pdf>.
- spiritsEUROPE. (2019). *Consumer information: European producers sign Memorandum of Understanding to provide energy value on spirit drinks*. <https://spirits.eu/media/press-releases/consumer-information-european-producers-sign-memorandum-of-understanding-to-provide-energy-value-on-spirit-drinks>.
- SpiritsNL. (2020). *Ingrediëntenlijst - SpiritsNL*. <https://www.spiritsnl.nl/wet-en-regelgeving/eisen-etiketten/ingredientenlijst/>.
- Stafford, L. D., & Salmon, J. (2017). Alcohol health warnings can influence the speed of consumption. *Journal of Public Health (Germany)*, 25(2), 147–154. <https://doi.org/10.1007/s10389-016-0770-3>.
- STIVA. (2016). *Overgrote meerderheid van etiketten alcoholhoudende dranken voorzien van zwangerschapspictogram - Nieuws - STIVA*. <https://stiva.nl/nieuws/overgrote-meerderheid-etiketten-voorzien-zwangerschapspictogram/>.
- Stockwell, T., Solomon, R., O'Brien, P., Vallance, K., & Hobin, E. (2020). Cancer warning labels on alcohol containers: A consumer's right to know, a government's responsibility to inform, and an industry's power to thwart. *Journal of Studies on Alcohol and Drugs*, 81(2), 284–292. <https://doi.org/10.15288/JSAD.2020.81.284>.
- Sundermann, A. C., Zhao, S., Young, C. L., Lam, L. A., Jones, S. H., Velez Edwards, D. R., & Hartmann, K. E. (2019). Alcohol Use in Pregnancy and Miscarriage: A Systematic Review and Meta-Analysis. *Alcoholism: Clinical and Experimental Research*, 43(8), 1606–1616. <https://doi.org/10.1111/acer.14124>.
- The Brewers of Europe. (2018). *What's in a beer?* <https://brewersofeurope.org/uploads/mycms-files/documents/publications/2018/whats-in-beer-20180312.pdf>.
- The Brewers of Europe. (2019). *All beers should be labelling ingredients and calories by end 2022*. https://brewersofeurope.org/site/media-centre/post.php?doc_id=975.
- The Brewers of Europe, Bergeron, P.-O., European Alcoholic Beverage Sectors, Hermiyanty, Wandira Ayu Bertin, D. S., & Labelling, N. (2018). European brewers' commitment to listing ingredients and nutrition information. *Journal of Chemical Information and Modeling*, 8(1169), 1–58.
- Toebes, B. C. A., Gispen, M. E. C., Dietvorst, R., de Coninck, P. J. M., & Dute, J. C. J. (2019). *Ongezond gedrag: de rol van het recht*.
- Topiwala, A., Ebmeier, K. P., Maullin-Sapey, T., & Nichols, T. E. (2021). No safe level of alcohol consumption for brain health: observational cohort study of 25,378 UK Biobank participants. *MedRxiv*, 2021.05.10.21256931. <https://doi.org/10.1101/2021.05.10.21256931>.
- Tricas-Sauras, S., Kaczmarek, A., & Martin, L. S. (2015). *RARHA Consumer survey on communication of alcohol associated risks Title: Consumer survey on communication of alcohol associated risks*.
- Vallance, K., Stockwell, T., Hammond, D., Shokar, S., & Vallance, K. (2020). *Testing the Effectiveness of Enhanced Alcohol Warning Labels and Modifications Resulting From Alcohol Industry Interference in Yukon , Canada : Protocol for a Quasi-Experimental Study Corresponding Author : 9*.

- Vecchio, R., Annunziata, A., & Mariani, A. (2018). Is more better? Insights on consumers' preferences for nutritional information on wine labelling. *Nutrients*, 10(11), 1–14. <https://doi.org/10.3390/nu10111667>.
- Voedingscentrum. (2021). *Wat is Nutri-Score?* | Voedingscentrum. <https://www.voedingscentrum.nl/nl/service/vraag-en-antwoord/eten-kopen-en-keurmerken/wat-is-nutri-score-.aspx>.
- Wilkinson, C., Allsop, S., Cail, D., Chikritzhs, T., Daube, M., Kirby, G., & Mattick, R. (2009). *Alcohol Warning Labels: Evidence of effectiveness on risky alcohol consumption and short term outcomes*.
- Wilkinson, C., & Room, R. (2009). Warnings on alcohol containers and advertisements: International experience and evidence on effects. *Drug and Alcohol Review*, 28(4), 426–435. <https://doi.org/10.1111/j.1465-3362.2009.00055.x>.
- Wine sector. (2018). *Detailed wine and aromatised wine products annex*. https://ec.europa.eu/food/system/files/2018-03/fs_labelling-nutrition_legis_alcohol-self-regulatory-proposal_annex-wine-en.pdf.
- Wit, de G., Gils, van P., Over, E., AWM, S., Lokkerbol, J., Smit, F., Spit, W., Evers, S., & Kinderen, de R. (2018). *Maatschappelijke kosten-batenanalyse van beleidsmaatregelen om alcoholgebruik te verminderen*.
- World Cancer Research Fund, & American Institute for Cancer Research. (2018). *Alcoholic Drinks and the risk of cancer*. <https://www.wcrf.org/dietandcancer/alcoholic-drinks/>.
- World Health Organisation. (2011). Global status report on alcohol and health. *World Health Organization*, 122(December 1994), 1–85.
- World Health Organisation. (2018). Global status report on alcohol and health. In *World Health Organization* (Vol. 122).
- World Health Organization. (2010). *Global strategy to reduce the harmful use of alcohol*. World Health Organization. www.who.int/substance_abuse.
- World Health Organization. (2017). *Alcohol labelling: A discussion document on policy options*. <https://www.euro.who.int/en/health-topics/disease-prevention/alcohol-use/publications/2017/alcohol-labelling-a-discussion-document-on-policy-options-2017>.
- World Health Organization. (2020a). *Alcohol and cancer in the WHO European Region: An appeal for better prevention*. <https://www.euro.who.int/en/health-topics/disease-prevention/alcohol-use/publications/2020/alcohol-and-cancer-in-the-who-european-region-an-appeal-for-better-prevention-2020>.
- World Health Organization. (2020b). *European action plan to reduce the harmful use of alcohol 2012–2020* 79. https://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0008/178163/E96726.pdf.
- Zhao, J., Stockwell, T., Vallance, K., & Hobin, E. (2020). The Effects of Alcohol Warning Labels on Population Alcohol Consumption: An Interrupted Time Series Analysis of Alcohol Sales in Yukon, Canada. *Journal of Studies on Alcohol and Drugs*, 81, 225–237.

Bijlage 1 Zoekstrategie internationale literatuur alcohol etikettering

Voorbeeld zoektermen 1: wetenschappelijke literatuur Europa en wereld (gebaseerd Op Jané-Llopis et al., (2020))

- #1. (alcohol OR alcoholic beverage OR alcoholic intoxication OR (alcohol*(drink* or consum* or intake)))
- # 2. (label OR labels OR labelling OR "health awareness" OR "health warning" OR "warning labels" OR "product labelling" OR "product packaging" OR "food labelling")
- #3. Europe: ((Austria OR Austrian OR Belgium OR Belgian OR Belge OR Bosnia OR Britain OR British OR United Kingdom OR (United kingdom) OR England OR Scotland OR Scottish OR Alba OR Wales OR Welsh OR Cymru OR (Northern Ireland) OR Bulgaria OR Bulgarian OR Croatia OR Croatian OR Cyprus OR Cyprian OR Czech OR (Czech Republic) OR Denmark OR Danish OR Estonia OR Estonian OR Finland OR Finnish OR France OR French OR German OR Germany OR Greek OR Greece OR Hungary OR Hungarian OR Ireland OR Irish OR Italy OR Italian OR Latvia OR Latvian OR Lithuania OR Lithuanian OR Luxembourg OR Luxembourgian OR Malta OR Maltese OR Netherlands OR Dutch OR Holland OR Poland OR Polish OR Portugal OR Portuguese OR Romanian OR Romanian OR San Marino OR Slovakian OR Slovak OR Slovenia OR Slovenian OR Spain OR Spanish OR Sweden OR Swedish) OR ((Albania OR Albanian OR Andorra OR Andorran OR Armenia OR Armenian OR Azerbaijan OR Azerbaijani OR Belarus OR Belarusian OR Bosnian OR (Bosnia Herzegovina) OR Georgian OR Georgia OR Iceland OR Icelandic OR Israel OR Israeli OR Kazakhstan OR Kazakhstani OR Kyrgyzstan OR Kyrgyz OR Kirghiz OR Macedonian OR Macedonia OR Yugoslav OR (Former Yugoslav Republic of Macedonia) OR Monaco OR Monacan OR Montenegro OR Montenegrin OR Norway OR Norwegian OR Moldova OR Moldovan OR (Republic of Moldova) OR Russia OR Russian OR (San Marino) OR Sammarinese OR Serbia OR Serbian OR Switzerland OR Swiss OR Tajikistan OR Tajik OR Tadjik OR Turkey OR Turkish OR Turkmenistan OR Turkmenistani OR Ukraine OR Ukrainian OR Uzbekistan OR Uzbekistani) OR (World health organization OR World Health Organization/ OR WHO European Region OR European OR Europe/ OR European Union/ OR ((Eastern Europe) OR (Western Europe) OR (Southern Europe) OR Baltic OR (Central Asia) OR (Northern Asia) OR ("Commonwealth of Independent States") OR CIS OR (Middle East) OR EU))))
- #4. (#1 AND #2)
- #5. (#1 AND #2 AND #3)

Voorbeeld zoektermen 2: wetenschappelijke literatuur Nederland

- #1. (alcohol OR alcoholic beverage OR alcoholic intoxication OR (alcohol*(drink* or consum* or intake)))
- #2. (label OR labels OR labelling OR health awareness OR health warning OR warning labels OR product labelling OR product packaging OR food labelling OR Etiket* OR sticker)
- #3. (Nederland* OR Netherlands OR Dutch)
- #4. (#1 AND #2 AND #3)

Voorbeeld zoektermen 3: grijze literatuur

- 1. [alcohol etiket* Nederland eisen (pdf OR doc OR ppt)]
- 2. [alcohol etiket* Nederland zelfregulering (pdf OR doc OR ppt)]
- 3. [alcohol etiket* Nederland eisen]
- 4. [alcohol etiket* Nederland zelfregulering]

Bijlage 2   Draaiboek van semigestructureerd interview over alcohol etikettering

Introductie

1. Kunt u kort iets vertellen over uzelf en uw werk?
2. Bent u bekend met etikettering van alcoholhoudende dranken en wat dit beleid in Europa inhoudt?

[Om beeld te peilen; vervolgens korte introductie over alcohol etikettering en huidig onderzoek]

In opdracht van VWS zijn we vanuit het Trimbos-instituut momenteel bezig met het onderzoeken van de mogelijkheid van verplichte etikettering van alcoholhoudende dranken in Nederland. Onder etikettering van alcoholhoudende dranken verstaan we in ons onderzoek:

- Productinformatie (ingrediënten, voedingswaarde, incl. alcoholeenheden, calorieën en suiker)
- Vermeldingen van gezondheidsinformatie en -waarschuwingen over de risico's van alcohol

In veel Europese landen hoeven etiketten op alcoholhoudende dranken nu geen productinformatie en gezondheidsinformatie en -waarschuwingen te laten zien. Dit geldt voor alcoholhoudende dranken vanaf 1,2% alcohol en sterker. Het verplicht stellen van productinformatie en gezondheidsinformatie en -waarschuwingen op etiketten voor alcoholhoudende dranken staat consumenten in staat geïnformeerde, gezonde en duurzame keuzes te maken. Bovendien kan het wellicht bijdragen in het vergroten van de bewustwording over alcohol schade en het terugdringen van de negatieve consequenties van alcohol (zoals kanker, hart- en vaatziekten, ongelukken en geweld).

Verwachte effecten alcohol etikettering

3. In hoeverre vindt u het belangrijk om etikettering van alcoholhoudende dranken in Nederland verplicht te stellen? Zijn alle onderdelen (i.e., productinformatie (ingrediënten en voedingswaarde) en gezondheidsinformatie en -waarschuwingen) even belangrijk om op etiketten te vermelden?
  - a. Doorvraag: waarom wel/niet?

4. Wat zijn mogelijke **gunstige** effecten van verplichte etikettering van alcoholhoudende dranken m.b.t. het vermelden van **productinformatie** (ingrediënten en voedingswaarde, incl. alcoholeenheden per verpakking, calorieën en suiker)?
- Doorvraag: waarom en voor wie zouden deze effecten gelden?
  - Doorvraag: wat zijn gunstige indirecte of neveneffecten hiervan?
  - Hoe zouden deze effecten gestimuleerd kunnen worden? (implementatie, meer beleid, andere maatregelen...)
  - Ingaan op mogelijke consequenties:
    - Reductie alcoholgebruik voor de drinker zelf en reductie schade aan derden
    - Bewustwording van alcohol als ongezond product (calorierijk/koolhydraatrijk)
    - ... (Arbeidsverzuim, geweld, criminaliteit en verkeersslachtoffers)
    - ... (Alcoholgerelateerde gezondheidsproblematiek en sterfte)
5. Wat zijn mogelijke **gunstige** effecten van verplichte etikettering van alcoholhoudende dranken m.b.t. het vermelden van **gezondheidsinformatie en -waarschuwingen** over de risico's van alcohol?
- Doorvraag: waarom en voor wie zouden deze effecten gelden?
  - Doorvraag: wat zijn **gunstige** indirecte of neveneffecten hiervan?
  - Hoe zouden deze effecten gestimuleerd kunnen worden? (implementatie, meer beleid, andere maatregelen...)
  - Ingaan op consequenties:
    - Reductie alcoholgebruik voor de drinker zelf en reductie schade aan derden
    - Bewustwording alcoholische schade (bij specifieke groepen, zoals zwangere vrouwen)
    - ... (Arbeidsverzuim, geweld, criminaliteit en verkeersslachtoffers)
    - ... (Alcoholgerelateerde gezondheidsproblematiek en sterfte)
6. Wat zijn mogelijke **ongunstige** effecten van verplichte etikettering van alcoholhoudende dranken m.b.t. het vermelden van **productinformatie** (ingrediënten en voedingswaarde, incl. alcoholeenheden, calorieën en suiker)?
- Doorvraag: waarom en voor wie zouden deze effecten gelden?
  - Doorvraag: wat zijn ongunstige indirecte of neveneffecten hiervan?
  - Hoe zouden we volgens u deze ongewenste effecten kunnen voorkomen of reduceren?
  - Indien ze dit nog niet zelf benoemen, vragen of ze kunnen ingaan op:
    - Tegenstand vanuit de alcoholsector
    - Extra kosten voor alcoholsector/consumenten
    - Het niet bereiken van bepaalde groepen mensen (lage SES)
    - Culturele aspecten (bijvoorbeeld: wijn is intrinsiek aan Franse cultuur)

7. Wat zijn mogelijke **ongunstige** effecten van verplichte etikettering van alcoholhoudende dranken m.b.t. het vermelden van **gezondheidsinformatie en -waarschuwingen** over de risico's van alcohol?

- a. Doorvraag: waarom en voor wie zouden deze effecten gelden?
- b. Doorvraag: wat zijn ongunstige indirecte of neveneffecten hiervan?
- c. Hoe zouden we volgens u deze ongewenste effecten kunnen voorkomen of reduceren?
- d. Indien ze dit nog niet zelf benoemen, vragen of ze kunnen ingaan op:
  - Tegenstand vanuit de alcoholsector
  - Extra kosten voor alcoholsector/consumenten
  - Het niet bereiken van bepaalde groepen mensen (lage SES)
  - Culturele aspecten (bijvoorbeeld: wijn is intrinsiek aan Franse cultuur)

Onderdelen en eigenschappen alcoholetikettering

8. Etikettering van alcoholhoudende dranken (i.e., productinformatie, gezondheidsinformatie en -waarschuwingen) wordt in Europa nu wel aangeraden, maar het is nog niet verplicht.

- In hoeverre dienen volgens u ingrediënten te worden vermeld op de etiketten (on-label)?
- In hoeverre dienen volgens u de voedingswaarde te worden vermeld.
  - Doorvraag: alle voedingswaarden (vetten, koolhydraten, vetten, zout) of alleen kcal?
- Op welke manier dienen de ingrediënten en de voedingswaarde te worden vermeld op de etiketten? (bijvoorbeeld direct op het etiket of via QR-code, zoals nu het geval is)
- In hoeverre dient het aantal standardeenheden alcohol per verpakking te worden vermeld op de etiketten?

9. De meest gebruikte gezondheidsinformatie en -waarschuwingen op etiketten voor alcoholhoudende dranken is die van zwangerschap. Door de EU worden ook andere waarschuwingen aangeraden. We nemen nu een aantal gezondheidsinformatie en -waarschuwingen door en ik hoor graag op een schaal van 1 tot 10 hoe belangrijk u deze vindt en waarom.

Welke gezondheidsinformatie en -waarschuwingen op etiketten voor alcoholhoudende dranken zijn volgens u het meest belangrijk? En waarom? (zie EU document, 2017)

- a. Alcohol en zwangerschap
- b. Alcoholgebruik door minderjarigen
- c. Besturen onder invloed
- d. Gezondheidsschade (lichamelijk en mentaal)
- e. Richtlijnen laag-risico gebruik

10. Ondanks dat er nog weinig bewijs is over de effecten van alcoholetikettering op het alcoholgebruik, blijkt uit tabaksonderzoek dat het vermelden van pictogrammen en het vermelden van korte duidelijke teksten op etiketten van rookwaren effectief is op het verminderen van rookgedrag bij de algemene populatie.

Hoe zouden etiketten voor alcoholhoudende dranken eruit moeten zien om het grootste effect onder de algemene bevolking optimaal te bereiken?

- a. Doorvraag: het gebruik van foto's, pictogrammen en/of tekst?
- b. Doorvraag: algemene gezondheidsinformatie en -waarschuwingen of specifieke gezondheidsinformatie en -waarschuwingen? (kanker versus borstkanker)

11. Visuele eigenschappen. Uit een systematische review blijkt dat er bepaalde factoren belangrijk zijn voor de effecten van het vermelden van gezondheidsinformatie en -waarschuwingen op etiketten, namelijk de levendigheid (zoals het lettertype en kleur), grootte en de plaatsing.

Hoe zouden gezondheidsinformatie en -waarschuwingen op alcoholhoudende dranken er volgens u idealiter uitzien?

- a. Levendigheid zorgt er voor dat consumenten de informatie zien, hoe zorgen we ervoor dat dit zoveel mogelijk benut wordt? Bijvoorbeeld, welke kleuren zouden er gebruikt moeten worden?
- b. Wat voor afspraken moeten er gemaakt worden over de grootte? Bijvoorbeeld, in de EU regio moet een waarschuwing 10% van het etiket beslaan, in Uzbekistan 40%. Andere landen zoals Turkije, werken met een minimaal oppervlak, tussen 7 en 30 vierkante centimeter.
- c. Doorvraag: op welke plaats van het etiket?

Haalbaarheid implementatie alcoholetikettering

12. Wat lijkt u de grootste uitdaging bij invoering van verplichte etikettering van alcoholhoudende dranken in Nederland, zowel op het gebied van a) productinformatie (ingrediënten en voedingswaarde, incl. alcoholeenheden, calorieën en suiker) en b) gezondheidsinformatie en -waarschuwingen over alcohol?

- a. Doorvraag: hoe kan er met deze uitdagingen omgegaan worden?

13. Waar zouden we volgens u verder rekening mee moeten houden bij het opstellen en implementeren van beleid omtrent etikettering?

Overig

14. Heeft u advies betreft relevante (inter)nationale wetenschappelijke of grijze literatuur of communicatie omtrent de invoer van regels over etikettering van alcoholhoudende dranken?

15. Hoe past het invoeren van verplichte etikettering van alcoholhoudende dranken volgens u bij andere beleidsmaatregelen in de alcoholsector en het Nationaal Preventieakkoord? (d.w.z. het voorkomen en terugdringen van problematisch alcoholgebruik in Nederland)?

16. Wat voor argumenten zou u het meest aanraden wat betreft het verplicht stellen van etikettering op alcoholhoudende dranken?

Afsluiting

Bedanken voor interview, ingaan op eventueel vervolg. Heeft de geïnterviewde zelf nog vragen of toevoegingen?

